

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

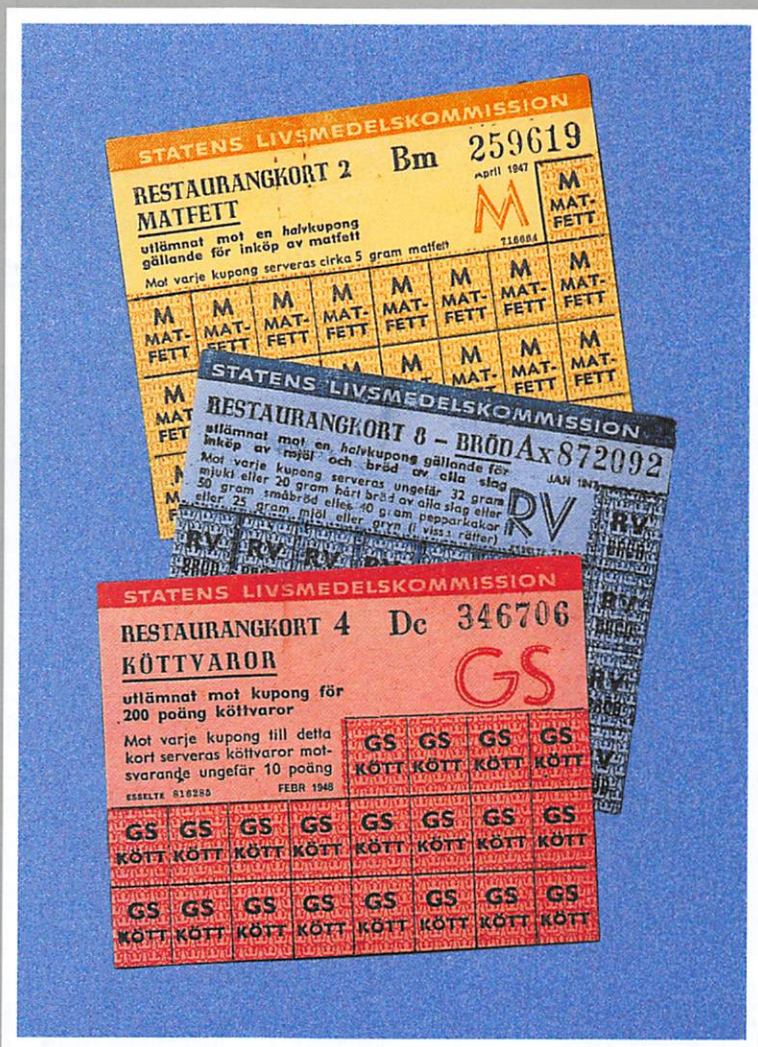

OKTOBER 6 • 2002

Från Goting Kliff
på Föhr till Burge
i Lummelunda

Världskrigens
ransoneringskort
i Sverige

Lord Nelsons
sidenbörs under
klubban

Pris 20 kr

Bli medlem i

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Årsavgiften är 200 kr.

Som medlem får Du **SNT**
automatiskt

Du kan också enbart prenumerera på tidningen
Det kostar endast 160:– per år.

Annonser i detta nummer

	Sid.
Ahlströms Myntauktioner AB	143
Bengt Ohlin	143
HB Mynt & Medaljer	141
Håkan Westerlund Mynthandel	139
Kjell Pettersson	140
Kungl. Myntkabinettet	127
Kungl. Myntkabinettets butik	140
Lunds Mynthandel	139
Myntkompaniet	143
Myntkrogen	141
Norrtälje Mynthandel	139
Selins Mynthandel AB	143
Sten-Olof Andersson	143
Strandbergs Mynt & Aktiesamlaren AB	143
Svenska Numismatiska Föreningen	122
Sveriges Mynthandlars Förening	144
Ulf Nordlinds Mynthandel	144
Vitterhetsakademiens biblioteks numismatiska boksamling	142

SVENSK

NUMISMATISK TIDSKRIFT

har en upplaga på 1.400 ex.

Ca 1/10 av dessa når utanför Sveriges gränser
– Norden, Europa, USA.

Tidningen kommer ut med 8 nr per år:
första veckan i
februari – maj, september – december.

Våra annonspriser är jämförelsevis låga.
För annonsering kontakta Frédéric Elfver,
tel 08-660 25 46 (kvällstid och helger).

Prisexempel:

1/1 sida (151 × 214 mm)	1.800:–
2:a omslagssidan	2.200:–
4:e omslagssidan	2.500:–
1/2 sida (151 × 105 mm)	1.000:–
1/4 sida (72 × 105 mm)	500:–
1/6 sida (47 × 105 mm)	350:–
1/12 sida (47 × 50 mm)	175:–

Sista materialdag: Den 1:a i månaden före utgivning.
Heloriginal eller manus och gärna skiss
sändes till Frédéric Elfver efter överenskommelse.

*Annonser som ej är förenliga med
SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.*

Innehåll SNT 6 • 2002

Sid

Artiklar och notiser

Från Goting Kliff på Föhr till Burge i Lummelunda. Vikingatidens början och slut i belysning av två nypublicerade myntdepåer	124
Om dateringen av bokbandet till Tessins exemplar av Brenner 1691	127
"Amerik. fläsk och margarin (till skogsarb.)". Om världskrigens ransoneringskort i Sverige	128
Ludék Havelka – utställning i Stockholm	133
Lord Nelsons sidenbörs under klubban	134
Sällsynt Gibraltar-medalj i Kungl. Myntkabinettets samlingar	134
Nedsmältning av gamla mynt efter 1873 års reform	137
Medalj som minner om slaget vid Leipzig 1813	140
Pro Memorias belöningsmedalj	141
Nola Myntklubb jubilarer	142

Stående rubriker

Personalia. Hedersmedaljer i Berlin	127
Nytt om böcker – recensioner	136
Läsekreten. Klocksparbössan	137
Nya sedlar. Ny £5-sedel i England	139
Frågespalten. Pollett 1621?	141
Auktioner & Mässor	143
Föreningar	143

Omslag

Ransoneringskort för restaurangbesök, använda under andra världskriget, gällande matfett, bröd och köttvaror. Korten skulle lämnas till restaurangen för kupongavrivning vid beställning. Det var inte tillåtet att sälja ransonerade varor annat än mot det kort som gällde respektive vara. Läs om övriga ransoneringskort och deras bestämmelser under världskrigens Sverige i artikeln skriven av Monica Golabiewski Lannby på sidorna 128-132. Foto Jan Eve Olsson.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérsgatan 17 nb

115 22 Stockholm

Tel 08-667 55 98

onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00

Fax 08-667 07 71

E-post: snf@wineasy.se

Postgiro 15 00 07-3

Bankgiro 219-0502

Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet

Box 5428

114 84 Stockholm

Tel 08-5195 5300

Fax 08-411 22 14

E-post: info@myntkabinettet.se

Ansvarig utgivare:

Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:

Monica Golabiewski Lannby

Annonser och auktionskalender:

Frédéric Elfver

Tel 08-660 25 46

0702-24 88 19 (kvällstid och helger)

Prenumerationer:

Pris 160 kr/år (8 nr)

Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

SNT trycks med bidrag från

Gunnar Ekströms stiftelse

samt Sven Svenssons stiftelse

Tryck:

Masterprint Sätter & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

Föreningsaktiviteter

2002

OKTOBER

12 Årsmöte

Plats KMK, Hörsalen, kl. 16.00.

Medlemmarna kallas till årsmöte lördagen den 12 oktober 2002 kl. 16.00 i Kungl. Myntkabinettets hörsal, Slottsbacken 6, Stockholm, varvid punkt 8 vid årsmötet i juni, som enligt beslut med 55 röster mot 10 uppskötts, kommer att återupptagas för beslut. Det gäller det stadgeenliga valet av styrelseledamöter och suppleanter. Av ordinarie styrelseledamöter kvarstår endast en (Kenneth Jonsson till nästa årsmöte) medan av de övriga alla avgått (två, som hade kunnat omväljas, har undanbett sig, de övriga avgått i förtid). Suppleanterna skall alltid väljas på ett år. Av de fyra suppleanterna har tre undanbett sig omval.

Valberedningens förslag till styrelse i Svenska Numismatiska Föreningen:

Ordinarie ledamöter: Kenneth Jonsson, Stockholm (kvarstående från ordinarie årsmötet 2002, avgående vid årsmötet 2003); Julius Hagander, Basel, Schweiz, nyval 3 år; Frédéric Elfver, Stockholm, nyval 2 år; Dennis Pettersson, Stockholm, nyval 1 år; Ian Wiséhn, Stockholm, nyval 3 år; Gunnel Engwall, Stockholm, nyval 2 år; Dan Carlberg, Älmhult, nyval 1 år. *Suppleanter:* Göran Wahlquist, Rönninge, nyval 1 år; Sven Erik Olsson, Storvreta, nyval 1 år; Bernt Thelin, Lund, nyval 1 år; Rolf Sandström, Lindome, nyval 1 år.

De föreslagna ledamöterna kommer att presenteras närmare vid årsmötet

Växjö och Dorotea i september 2002,

Jan-Olof Björk och Börje Rådström, valberedningen i SNF

Kungl. Myntkabinettet

ÄR VI INTE ALLA BRÖDER? heter Kungl. Myntkabinettets senaste utställning. Varför gör vi en utställning om slaveriet? Jo, för att företeelsen fortfarande känns aktuell. Totalt beräknas ca 11 miljoner slavar ha förts från Afrika till Nord- och Sydamerika. Trots ihärdiga kampanjer och flera internationella förbud har slaveriet inte utrotats. Rapporter om slaveri inkommer ständigt från olika människorättsorganisationer. Kungl. Myntkabinettets utställning, som öppnar 3 oktober och står till sista januari nästa år, utgår från mynt, medaljer, sedlar och aktiebrev. Se vidare hemsidan: www.myntkabinettet.se

Svenska Numismatiska Föreningen

Adress: Banérsgatan 17 n.b. Buss 4, 44; T-bana Karlaplan

Kansli: Besöksid 10.30–13.00 onsdag – torsdag.

Stängt: Midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna.

Hemsida: <http://www.users.wineasy.se/snf/>

Kungl. Myntkabinettet

Adress: Slottsbacken 6, Buss 43, 46, 55, 59, 76; T-bana Gamla stan.

Utställningar: Måndag – söndag kl. 10.00–16.00.

Numismatiska boksamlingen: Torsdagar kl. 13.00–16.00.

Hemsida: www.myntkabinettet.se

Från Goting Kliff på Föhr till Burge i Lummelunda

Vikingatidens början och slut i belysning av två nypublicerade myntdepåer

Av Brita Malmer

På ön Föhr utanför Jyllands sydvästskust, ungefär i höjd med den dansk-tyska gränsstaden Flensburg vid östkusten, hittades under åren 1976-86 sammanlagt 87 mynt, huvudsakligen sceattas från slutet av 600-talet och början av 700-talet. Mynten hittades i flera omgångar på den steniga stranden vid Goting Kliff på öns södra del. Vid storm och högvatten har mynten rasat ner från den övre strandkanten. Noggranna observationer visar att det rör sig om ett sammanhållet fynd, en depå. Slutmynt är ett tidigt karolingiskt mynt från ca år 750, det äldsta karolingiermynt som hittills hittats på Jylland.

Vid plöjning på gården Burge i Lummelunda socken på nordvästra Gotland, ca 20 km norr om Visby, hittades den 16 augusti 1967 Gotlands näst största silverdepå från vikingatiden (störst är Spillingsfyndet från år 1999). Burgefyndet var sensationellt inte bara genom sin vikt, drygt 10 kg, utan framför allt genom sitt innehåll. Utom smycken, bitsilver, arabiska, tyska, engelska och skandinaviska mynt, i ungefär samma blandning som i andra sena vikingatida myntfynd, fanns dessutom 30 ryska silverbarrer, många med inskrifter. En annan sensation var de många dittills okända präglings som ingick bland fyndets 2865 tyska mynt, av vilka 287 är halvbrakteater (*Dünnpfennige*) och 29 är brakteater. Ett tiotal mynt kan dateras till tiden omkring 1140, bl.a. fem brakteater präglade för abbedissan Cecilia av Nordhausen (ca 1140-1160) och en fragmentarisk brakteat som kan hänföras till biskop Reinhard av Merseburg (1143-1151). Fyndets tredje sensation, ett troligen gotländskt mynt med kyrkgavel och korsornament, kan via de tyska brakteaterna knytas till 1140-talet och därmed datera den gotländska myntningens början.

Fyndet från Goting-Kliff på Föhr markerar den allra första början av vikingatida myntexport till Norden från västra Europa. Burge-fyndet, "den sista vikingatida myntskatten", markerar slutet: i Europa rådde redan högmedeltid och strömmen av myntat silver norrut tillhörde på 1140-talet en förgången mynthistorisk

epok. Gert Hatz, tillsammans med Vera Hatz och Peter Berghaus en förgrundsfigur i tysk numismatisk forskning, har under loppet av ett enda år genomfört det svårslagbara rekordet att publicera två nyckelfynd från vitt skilda epoker, både Goting-Kliff och Burge. Publikationerna kännetecknas av karaktäristisk noggrannhet i kombination med författarens eminenta beläsenhet. Eventuell kritik av annan forskning är måttfull och får snarast läsas mellan raderna. Publikationerna är:

Gert Hatz, *Der Münzfund vom Goting-Kliff/Föhr*, Numismatische Studien, Heft 14 (109 sidor, därav Tafeln 24 sidor), Hamburg 2001;

Gert Hatz under Mitarbeit von Vera Hatz, *Die deutschen Münzen des Fundes von Burge I, Ksp. Lummelunda, Gotland (tpq 1143). Ein Beitrag zur ostfälischen Münzgeschichte*, Commentationes de nummis saeculorum IX-XI in Suecia repertis. Nova Series 16 (228 sidor, därav Tafeln 40 sidor), Stockholm 2001.

1. *Goting-Kliff, Föhr*. Myntkatalogen innehåller 9 merovingiska mynt, 1 karolingiskt (slutmyntet), 19 mynt som representerar övergångsskedet mellan denarer och sceattas ("Herstal-Maastricht"), samt 58 anglo-frisiska sceattas, av dem 52 s k Porcupiner eller "piggsvins"-sceattas, troligen präglade i Dorestad. Porcupinerna är den näst yngsta frisiska sceatta-gruppen. Den yngsta gruppen, de omdiskuterade Wodan-Monstersceattas, delvis samtida med Porcupinerna, är inte representerad i fyndet. Samtliga mynt är föredömligt avbildade, dels i skala 1:1 i ett fält till vänster, dels till höger i skala 3:1 (fig. 1). Varje mynt ägnas dessutom en verbal beskrivning med uttömmande litteraturhänvisningar, och i flera fall ingående diskussion om bestämningen. Fyndets 52 inskriftlösa Porcupiner, daterade till perioden ca 695-750, erbjuder särskilda problem. Varje åt- och fränsida återges med en schematisk teckning. Enbart dessa 104 teckningar innebär en mycket omfattande arbetsprestation!

Det följande kapitlet är en utvärdering av fyndet i flera avsnitt: problemet denarer-sceattas; fyndmyntens geografiska ursprung (fig.

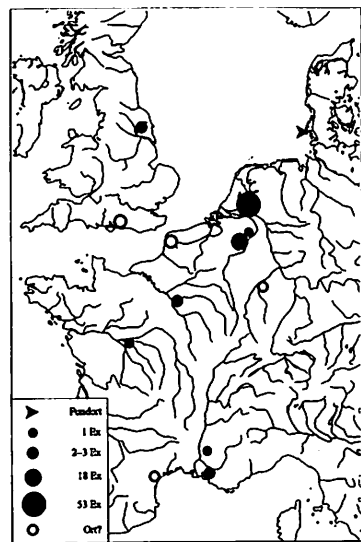

Fig. 2. Spridningen av myntorter respektive myntningsregioner i fyndet från Goting-Kliff.

2), som tyder på att de 87 mynten hämtats ur det västfrisiska myntomloppet; dateringen av slutmyntet; och, inte minst intressant, en kommentar om tekniska data. Stämpelidentiteten är låg. De 52 variantrika Porcupinerna uppvisar bara ett enda fall av stämpelidentitet, mellan två fränsidor. Nästan alla mynt i fyndet har mer eller mindre djupa skåror (som på fig. 1, åtsidan), alltså probärken, men av en annan typ än den som dominerar på engelska och tyska mynt i våra vikingatida depåfynd, där proberingen skett genom hack ("pecks"). I Goting-fyndet sitter i de flesta fall skåroarna på myntens åtsida. I jämförbara fynd saknas motsvarande, nästan hundra procentiga kvalitetskontroll. Hatz förmodar att det är myntens siste ägare, den som på Föhr grävt ner sitt lilla västfrisiska kapital, som har skurit i mynten.

I kapitlet om fyndets mynthistoriska bakgrund beskrivs myntförhållandena i Friesland, särskilt i Nordfriesland, och den frisiska handeln, där Goting-fyndet markerar ett viktigt skede. I ett större perspektiv är fyndet ett led i den allmänna mynthistoriska utvecklingen, en förelöpare till Krinkbergfyndet, som i sin tur

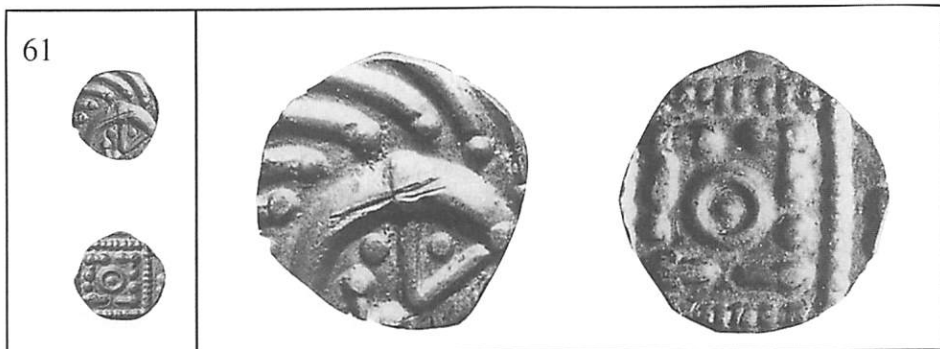

Fig. 1. Goting-Kliff, nr 61. Porcupine-sceatta, på åtsidan två parallella ristningar. 1.10 g, 12.5 mm.

förebådar de kommande århundradenas väldiga export av tyska mynt norrut.

Boken avslutas med ett bidrag av Ernst Pernicka, professor i arkeometri, Freiberg. Pernicka har undersökt samtliga mynt med "energiedispersive" röntgenfluorescensanalys. Resultatet visar högst skiftande silverhalt, från 92% silver ner till 16%. Analyserna för åt- och frånsidor redovisas var för sig = 174 mätningar. För drygt hälften av mätningarna ligger silverhalten i intervallet 40-60%. Den siste ägarens misstänksamhet visar sig alltså högst befogad.

Sceattaforskningen, inte minst när det gäller den stora gruppen Porcupiner (kvantitativt långt överlägsen även den näst största gruppen, Wodan Monster), är ett ovanligt komplicerat forskningsområde, med ett svårdefinierat virrvarr av originalmynt, efterpräglings och kanske rena förfälskningar. Goting-fyndets 52 Porcupiner, genom Gert Hatz' publikation nu tillgängliga för den internationella forskningen, utgör tillsammans ett belysande exempel på svårigheterna. Utpräglade tydliga, välpräglade exemplar är blandade med otydliga och snedpräglade; höghaltiga silvermynt är blandade med kopparmynt med samma design. I sin försiktiga kommentar antyder Gert Hatz möjligheten av flera olika myntorter, kanske t o m kringresande myntmästare, och han nämner ordet "Bimetallismus" i ett citat från Johan Callmer.

Det finns två sätt att närma sig ett komplicerat forskningsmaterial. A. Det snabba sättet: att utgå från helheten, presentera en övergripande lösning och att därefter passa in detaljerna så gott det går. B. Det långsamma sättet: att först analysera detaljerna, i detta fallet porcupinerna, mynt för mynt, och att på grundval

av ett stort antal förutsättningslösa detaljundersökningar så småningom bygga upp en hypotes, t ex om präglingsplatsens geografiska belägenhet eller om statsmaktens faktiska möjlighet att utöva kontroll över storskalig myntning (en relevant fråga just för Porcupiner och Wodan Monster). Gert Hatz' förnämliga studie tillhör den senare kategorin. Den är en byggesten som aldrig kommer att förlora sitt värde för kommande forskning. Den övergripande snabba sortens forskning riskerar däremot att snart hamna i forskningens bakvatten.

2. *Burge, Lummelunda, Gotland.* Boken är avsedd som en avlastning av en kommande publicering i CNS-serien av fyndet i dess helhet (i en volym om gotländska socknar på L). I CNS-serien är utrymmet för kommentarer till enskilda mynt begränsat. Men i Burgefyndet kräver många mynt, särskilt brakteater och halvbrakteater, en utförlig kommentar. Exempel på sena mynt i fyndet visas på fig. 3:a-c.

I den drygt hundrasidiga katalogen är samtliga 2865 tyska mynt förtecknade, dock ej med genomgående numrering. Ordningsföljden är densamma som i CNS-serien, med Oberlothringen som första område, därefter Niederlothringen osv. Numreringen är treledad. Myntorterna (eller motsvarande) är numrerade i löpande följd i serien 1-105, i nästa nummerled kommer de olika myntherrarna uppdelade på typer, likaledes i löpande följd. I det sista nummerledet följer det enskilda myntexemplaret. Ett exempel. Nummer 59.3:2 betyder Hildesheim (myntort nr 59) typ 3 = biskop Udo (1079-1114), exemplar 2. De synnerligen talrika, ofta ofullständiga eller otydbara inskriftsvarianterna är typografiskt återgivna med hjälp av en för boken speciellt utarbetad typografisk bokstavsserie.

Den nyssnämnde biskop Udo, Hildesheim typ 3, representeras av fyra mynt, alla med varierande, typografiskt återgivna åt- och frånsidesinskrifter. För typ 4 finns 31 mynt, med motsvarande inskriftsillustrationer. Särskilt komplicerad är kung Henrik IV:s Goslarmyntning (1056-1084). Den stora typ 14 har krävt flera un-

Fig. 3. a) Burge nr 69.5:1. Sachsen, Halberstadt, Biskop Fredrik I (1088) 1090-1106. Halverad Dünnpfennig, 0.45 g, 24 mm. b) Burge nr 75.1:1. Sachsen, Nordhausen, abbedissan Cecilia, ca 1140-1160. Brakteat, 0.86 g, ca 29 mm. c) Burge nr 79.2:1. Sachsen, Meissen, markgreve Konrad 1123-56. Brakteat, 0.74 g, 29 mm.

deravdelningar (li osv). Trots denna differentiering omfattar likväl en av underavdelningarna inte mindre än 85 mynt, alla med typografiskt återgivna åt- och fransidesinskrifter.

Ett nästan ofattbart stort arbete följer sig bakom bokens många prydliga textpalter, även redaktionellt. Ändå är det inte fråga om en stampkatalog. "Stempeluntersuchungen konnten wegen der oftmals sehr schlechten Ausprägung nur in beschränktem Umfang durchgeführt werden" (s.15-16). Men de 105 tvåspaltiga tätttryckta katalogsidorna är så nära en stampkatalog det går att komma när det gäller tyska mynt i Burgefyndet. Katalogen kompletteras med fotografier i skala 1:1 av ca 500 mynt. Drygt 100 av dessa visas dessutom i skala 2:1.

Katalogen avslutas med tabeller som översiktligt sammanfattar kataloginnehållet. Som framgår redan av bokens undertitel dominerar Ostfalen (2 121 mynt) och inom Ostfalen Goslar (1 392 mynt), fig. 4. I boken visas proportionerna grafiskt på Abb. 4a-d. Redan vid Sigtunasymposiet 1989 presenterade Gert Hatz en översikt över de tyska mynten i Burgefyndet (*Commentationes N S* 6, 91-101) där fyndets speciella samsammansättning belystes: en jämn tillväxt under bildningstidens första hundra år ca 950-1050, därefter en brant stegring som omfattar större delen av de följande ca 100 åren, men mot slutet åter ett brant fall. Tolkningen blir att Burgefyndet innehåller en liten kärna, som tagits ur det gotländska myntomloppet omkring mitten av 1000-talet, och som efter närmare hundra år förenats med en kompakt summa pengar representerande myntcirkulationen i östra Sachsen med tyngdpunkt i Goslar. Efter transporten till Gotland har mynten direkt deponerats i ett hus i den vikingatida gårdsanläggningen i Burge. Mynthistoriskt är fyndets betydelse följaktligen koncentrerad till Tyskland.

I fyndet finns 42 präglade oboler och 113 oboler som tillkommit genom exakt halvering. Halvering visar sig relativt sett vanligare i väster (Köln) än i öster och i Ostfalen är halveringar vanligast i Hildesheim men sällsyntast i Goslar. Hatz undviker dock, säkerligen av utrymmesskäl, att närmare diskutera frågan huruvida myntcirkulationens omfattning kan speglas i antalet halveringar. Ett annat intressant problem gäller de 121 mynt som visar ett djupt klipp. Det rör sig nästan uteslutande om kejsar Henrik V:s Goslar- eller

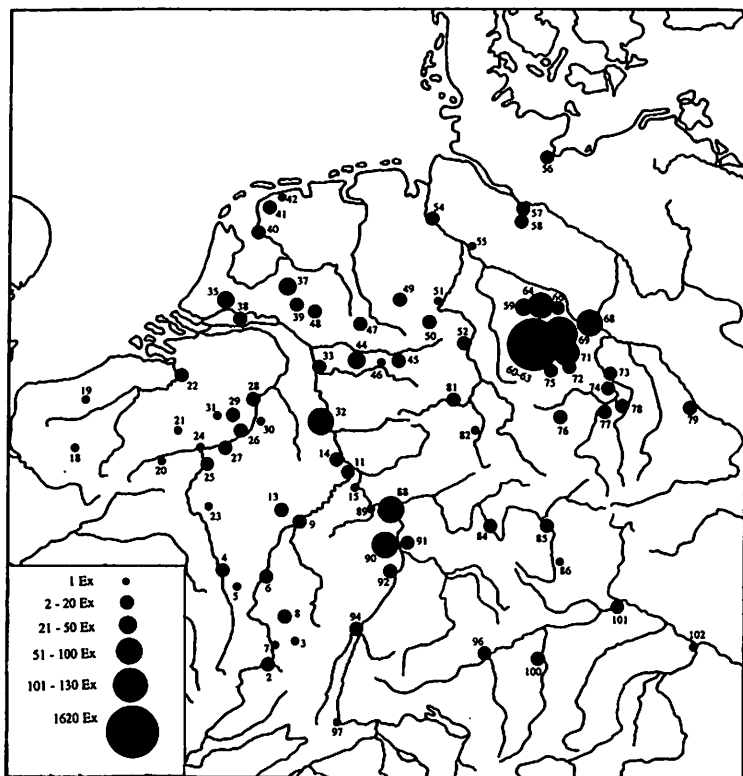

Fig. 4. Tyska myntorter representerade i Burgefyndet.

Goslar/Gittelde-präglingar. Det kan vara fråga om en demonetisering redan i präglingsområdet – samtida paralleller finns i England.

Genom Burgefyndet träder helt nya personer in i mynthistorien, som biskop Bruning av Hildesheim (1115-1119), abbot Otto von Werden-Helmstedt (1081-1105) eller biskop Megingoz av Merseburg (1126-1137). Det rika mellaneuropeiska persongalleri som dolts i Burgefyndet och som nu tack vare Gert Hatz' publikation för första gången framträder i samlad tropp, kan jämföras med vår fattiga svealändska samtid där bara några få personnamn är kända. Den glamorösa vikingatiden var sedan länge slut, likaså den egna myntningen. Gotland låg internationellt betydligt bättre till. Som den historiker han är ägnar Gert Hatz i sin avslutande kommentar de skriftligt belagda händelserna längs den tyska östersjökusten en lärd analys. Lothar von Süpplingenburg (Süpplinburg), från 1106 hertig av Sachsen, 1125 kung och 1133 kejsare, är jämte sin dotter, Henrik Lejonet, framställningens centrala gestalt. Deras gemensamma ambition gällde bl a den tyska östkolonisationen, ös-

tersjöhandeln, särskilt med Gotland, och framväxten av städer som Lübeck och Braunschweig. Lothar von Süpplingenburg har tidigare betraktats som "myntfattig", men Burgefyndets 162 Lothar-mynt korrigerar kraftigt bilden. Lothars älsklingsresidens var just Goslar, den i Burgefyndet helt dominerande myntorten. Lothars kända handelsöverenskommelse med gotlänningarna, citerad i Henrik Lejonets Artenburgfördrag 1161, kommenteras ingående.

I ett lärorikt Appendix analyseras myntbildernas detaljer: dräkt, vapen, insignier, först de kungliga, sedan de kyrkliga. Den citatspäckade genomgången illustreras av instruktiva schematiska teckningar, bl a 12 olika slags kronor och 15 olika slags stavars eller spiror!

Att jämföra en bok som beskriver 87 förvikingatida mynt med en bok som innehåller 2 865 mynt från vikingatidens slut och senare kan verka långsökt. Men klara beröringspunkter finns. I båda fallen är det fråga om ytterst noggranna publikationer av ett viktigt historiskt källmaterial. Tyvärr inser omvärlden inte alltid hur lång tid det går åt för att åstadkomma fullödiga källpublikationer av detta

slag, särskilt när det gäller ett tidigare mer eller mindre obearbetat myntmaterial, som i Burge-fyndet. Omvärlden inser inte heller alltid att det krävs mod för att våga låta sig provoceras av den sorts forskning som ovan beskrivits under beteckningen A, den snabba sorten, och låta arbetet ta den tid som uppgiften kräver. Som mer än en forskare fått erfara inträffar ett särskilt dilemma när den långsamma B-forskaren kanske får se andra ta för sig av ett ännu opublicerat arbete, i värsta fall utan att ens ange källan. Jag vill sluta presentationen av de båda böckerna med att gratulera både Gert Hatz och internationell numismatisk forskning till en i alla avseenden beundransvärd insats.

Till sist några ord om de båda publikationernas tekniska standard. Boken om fyndet från Goting-Kliff verkar tekniskt nära nog perfekt: kvaliteten på bilder och tryck kan knappast överträffas. Detsamma kan tyvärr inte sägas om Burge-publicationen. Trycket är delvis ojämnt och bokstavsstilen (densamma som i Commentationes N S 9) förgrovd, detta trots utmärkta förlagor och all tänkbar möda från redaktionens sida. Samma problem kommer att uppträda i CNS-seriens Blekingevolym som nu är under arbete och där sena tyska mynt dominerar. Förhoppningsvis kan man för denna volym välja ett mera kvalitetsinriktat tryckeri. □

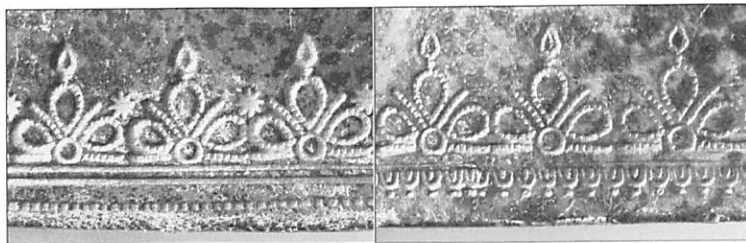
Personalia

Hedersmedaljer i Berlin

Numismatische Gesellschaft zu Berlin har vid ett möte 27 maj som hedersmedlemmar invalt Peter Berg-haus samt Vera och Gert Hatz med anledning av deras framträdande insatser inom tysk numismatik. Vid samma tillfälle erhöi de förenings hedersmedalj. Deras arbete är inte minst förknippat med bearbetningen av de tyska mynten i de svenska vikingatida myntfynden, där bl.a. hitills en fjärdedel av totalt närmare 100.000 tyska mynt publicerats i CNS-serien. Under detta arbete har de under ett halvsekel nästan årligen besökt Stockholm. De har också givit ut mängder av större och mindre arbeten som behandlar främst vikingatida mynt, senast om de tyska mynten i Burgeskatten, tpq 1143. De har också sört för en ny generation tyska numismatiker.

Kenneth Jonsson

Om dateringen av bokbandet till Tessins exemplar av Brenner 1691

Bilderna visar förstörade detaljer av bården på främre pärmens nederkant.

Till vänster Tessins exemplar (LU 136).

Till höger Svenska Numismatiska Föreningens exemplar. Foto: Frédéric Elfver.

I den nyligen utkomna förteckningen över drottning Lovisa Ulrikas numismatiska bibliotek¹ ingår båda upplagorna av Elias Brenners (1647-1717) *Thesaurus nummorum sveo-gothicorum...*, dvs 1691 samt 1731 (LU 136 samt LU 131). Båda exemplaren härstammar från greve Carl Gustaf Tessins samling. Den förstnämnda är bunden i ett nästan identiskt lika skinnband² som det exemplar Svenska Numismatiska Föreningen äger och som därtill har en dedikation daterad den 7 mars 1695 i Stockholm från författaren till kungen av Frankrike, Ludvig XIV (1638-1715)³.

Bilderna ovan visar de stora likheterna mellan Tessins exemplar och SNF:s exemplar beträffande bården som löper runt om främre och bakre pärmerna. De två bokbanden är tveklöst samtida och den daterade dedikationen påvisar att bokbanden härör från 1690-talets första hälft. Notera emellertid den extra utsmyckningen på Tessins exemplar i form av stjärnor i den övre delen av bården. Den nedre delen av bården (mot pärmkanten) är av olika utföranden på de två exemplaren.

Om Elias Brenner och hans verksamhet kan den intresserade läsa vidare i bl.a. *Svenskt Biografiskt Lexikon*, Stockholm 1926, s. 203-211; T. Sundquist & G. Wahlquist: Om Elias Brenner, hans miljö och verksamhet, *Myntkontakt* 1979:3, s. 59-62; E. Nathorst-Böös & I. Wiséhn: Numismatiska forskare och myntsamlare i Sverige fram till 1830-talet, *Numismatiska Meddelanden XXXVI*, Uppsala 1987, s. 22-23.

Frédéric Elfver

Noter

¹ *The Queen Lovisa Ulrika Collection of Numismatic Literature. An Illustrated and Annotated Catalogue.* Compiled by Clas-Ove Strandberg. Stockholm 2001.

² I katalogen (s. 45) lyder beskrivningen: "Swedish dark calf, borders and spine tooled in gold (darkened). [...] Gilt edges".

³ Dedikationen på främre pärmens insida lyder: LVDOVICO MAGNO GALLIARVM REGI INVICTISSIMO Triumphatori Augustissimo, Bonarum Artium et Scientiarum omnisque elegantioris litteraturæ Patrono et Promotori incomparabili. Ob favorem summum et incredibiles sumtus quibus studiorum cultores exornare solet ad decus et splendorem Gallicanæ gentis, quæ ante alias jam jure meritoque primarias cruditio-nis laudes est merita. In signum venerationis et cultus, ex Republica Literaria Musarum Aquilonarium seu ultima Thule. Specimen hoc Majoris Operis devota mente manique humillime ob-tulit Elias Brenner Ostro-bothniensis. Stockholmie D 7 Martii A. 1695. □

Kungl. Myntkabinettet har
fortfarande

fri entré på söndagar

för att öka museets tillgänglighet
för allmänheten.

Mer om museet finns på hemsidan:
<http://www.myntkabinettet.se>

KUNGLIGA MYNTKABINETTET

Sveriges Ekonomiska Museum

Slottsbacken 6, Gamla Stan.

Tel: 08-519 553 04

"Amerik. fläsk och margarin (till skogsarb.)"

Om världskrigens ransoneringskort i Sverige

Av Monica Golabiewski Lannby

**Sabotera ej ransoneringen!
Om ransonerings-
bestämmelserna strikt efterlevs,
räcka landets förråd bättre.**

Uppmaningen stod att läsa bak på ransoneringskort från andra världskriget, liksom "Förvara kortet väl!", "Förkommet kort ersättes ej!" och "Missbruk medför straffpåföljd". På alla sätt underströk man allvaret bakom kortens införande. Tvångsvis ransonerings används som ett statligt medel för att reglera efterfrågan på varor som det tillfälligtvis är ont om, under kristider eller av annan anledning. Andra exempel är motbokssystemet för spritdrycker – med ett begränsat uttag av högst fyra liter per månad (hur mycket drack man innan?!) – under och efter världskriget, ransonerings av bensin under krisen 1973 samt den än idag gällande hyresregleringen.

Första världskriget

Under första världskriget (1914-1918) ransonerades efter beslut av Folkhushållningskommissionen viktigare livsmedel och av Industrikommissionen andra varor. Ransoneringen inleddes först i oktober 1916 och gällde då socker. Sedan följde andra varor ända fram till 1919:

Livsmedel

1916: Socker, sirap.

Potatis.

1917: Bröd, mjukt, samt spis- och knäckebröd, skorpar, kex.

Kaffe.

Mjöl.

Mjöl.

Smör.

Spannmål,

gryn.

1918:

Fläsk.

Potatis.

Ärtor, böror.

Industrivaror

1918:

Kläder.

Ljus.

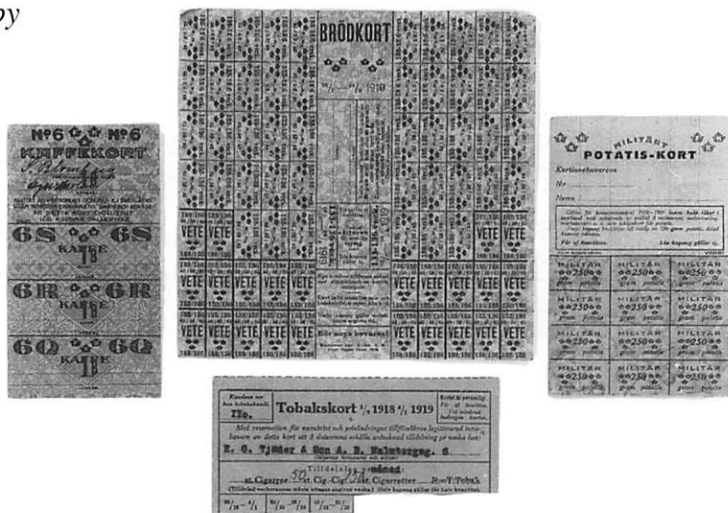
Skor.

Tobak.

1919:

Ved.

Ransoneringsarna började alltså träda i kraft 1916 och fortsatte ett år efter krigets slut. Åtgärderna hade satts in väl sent. Det var först när man insåg att ställningen blivit mycket kritisk och stor varubrist hade uppstått. Eftersom det dessutom var brist på kreatursfoder var man tvungen att nödslakta både kreatur och svin. Detta fick förstås följdverkningar på

1. Kaffe-, bröd- och tobakskort från första världskriget samt militärt potatiskort. På potatiskortets baksida: "Truppförbands o.s.v. tjänstestämpel: KORVETTEN SAGA". Foto JEO.

tillgången av mjölk och smör, som minskade drastiskt. Svälten bredde ut sig och människor, även de som bodde i städerna, uppmanades att odla själva. "Till kamp mot svälten" var en kampanj som gällde hela landet och "alla stånd".

De ransoneringskort som delades ut till enskilda konsumenter var personliga och fick inte överlåtas. Kortet bestod av en talong med vidhängande kuponger. Livsmedelsnämnden på respektive ort utfärdade korten, men det fanns också resekort som gällde i hela riket. S.k. påbrödkort var extra brödkort som kroppslärlare fick. Militären erhöll särskilda kort. Även trafikpersonal hade sina egna brödkort. För restaurangbesök fanns speciella restaurangkort. Nytt kort kunde man endast erhålla mot uppvisande av talongen eller mittstycket och kupongerna skulle säljas, dvs handlaren, riva av eller personalen på restaurangen.

Det fanns olika tilldelningskategorier, klasserna I, II, III osv. Kaffekort tilldelades inte barn under tio år. Där emot fick de särskilda "Grynkort för spädbarn" om 1.150 g havregryn i veckan. Och förstås mjölk, en liter om dagen var till en början ransonerad för barn från och med födseln upp till tvåårsåldern. Men "erhålla barnen di, kommer kvantiteten den ammande till godo". Barn upp till tolv år samt

"äldringar" – från 65 år(!) – fick en halv liter per dag. Det blev värre sedan – i november 1918 skrev tidningarna om mjölkskandal, då endast de minsta barnen och de sjuka erhöll mjölk under vissa dagar. En del kategoriklasser fick nöja sig med exempelvis 2½ cl gräddor per dag. Mejerivaror köptes ju i lösvikt då, man skulle ha egen mjölkkruka med sig till mjölkaffären. Hade man ingen till grädden kunde den lilla ransonen tas med i påse; fettat gjorde att vätskan inte trängde igenom. Getavelsföreningen började marknadsföra och distribuera getmjölk. Konditorierna förbjöds att använda smör och grädda i sina bakverk, så bakelser tillverkades i stället av rågmjöl, ägg och sylt. Och det ryktades om sägsåpan...

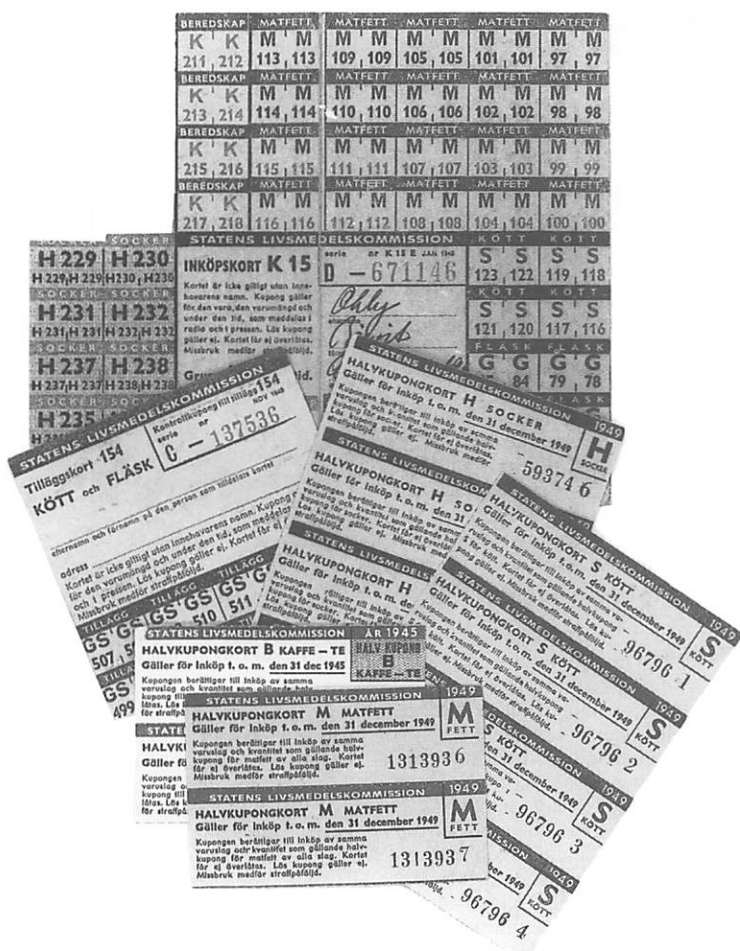
Skörden av råg och potatis var extremt dålig 1917 och hungervintern 1917-1918 var den värsta på många år. Potatisnöden var så stor att tidningarna började tala om "kälrotstid". Men den stora varubristen gjorde, att tidningarna fylldes med annonser om byte av varor: "Potatis byts mot Stickylle", "Galoscher mot lantmannaprodukter", "Fotogen mot portvin", "Julvin mot smör" osv. En ny lukrativ verksamhet uppstod också, nämligen förfälskning av ransoneringskort, särskilt de för bröd och socker.

Andra världskriget

Med erfarenheten från första världskriget i ryggen delade man under andra världskriget (1939-1944) ut ransoneringskort i god tid, redan i slutet av oktober 1939, dvs bara ett par månader efter krigsutbrottet. Men de började användas i handeln först i mars året därpå. För att i så stor utsträckning som möjligt förebygga hamstring beslöt man om ransoneringskort av respektive vara redan innan det hunnit uppstå brist på dem. Ransoneringskort kom denna gång att omfatta praktiskt taget alla väsentliga livsmedel men även andra behövliga varor.

Under kriget inrättades Folkhushållningsdepartementet (1939-1950) med nämnder och kommittéer lokalt ute i landet. Statens Livsmedelskommission, Statens Jordbruksnämnd och Statens Industrikommission stod som utfärdare av ransoneringskort. Dessa benämndes och användes på olika sätt, såsom inköpskort/bevis (fig. 2), rabattkort, utbyteskort, restaurangkort (se omslagsbilden), samlingskort (för socker, bröd och matfett), växlingskort (fanns för bröd, kött och matfett, gällande i viss butik, fig. 3) och beredskapskort. Det fanns liksom under första världskriget även militära inköpskort, s.k. permissionskort, för kaffe, te, kakao och socker. Det fanns också speciella tilläggskort (fig. 4) försedda med kontrollkupong samt resekort.

De ransoneringskort som tilldelades hushållen innehöll olika antal kuponger, som skulle lämnas i handeln när man gjorde sina inköp. Det var inte heller tillåtet för handlaren att sälja annat än mot inköpskort med kupong när det gällde ransonerade varor. Butiksbiträdet tog emot kupongerna vid kassan och klistrade nogsamt in dem på härför avsedda ark, med förtryckta rutor i sam-

2. Ransoneringskort för livsmedel utfärdade av Statens Livsmedelskommission 1948 och 1949. Foto JEO.

ma storlek som de små kupongerna. Endast mot uppvisande av dessa av kunderna inlämnade inköpsbevis kunde handlaren sedan förnya sitt varulager. Liksom under första världskriget fick handlaren överhuvudtaget inte sälja förrän han inventerat sitt lager och sänt in inventeringsuppgifter till myndigheterna. Dessa gav sedan tillåtelse att påbörja fortsatt försäljning.

Kupongerna var försedda med serienummer bestående av bokstäver och siffror och fick inte överlåtas på annan person. De gällde endast tillsammans med själva kortet och för en bestämd vara, varumängd och under en viss tid. Innehavarens namnteckning samt adress måste vara påskrivet för att kortet skulle gälla.

De första ransoneringskort, i mars 1940, gällde bland annat importvaror som kaffe och te. Avsikten var att minska utflödet av pengar ur landet

3. Växlingskort gällande fläsk i Minutaffären i Gnesta utfärdad av Statens Livsmedelskommission i januari 1949. Foto JEO.

och förbrukningen av utländsk valuta. Efter krigets slut var suget efter importvaror stort och så sent som 1947 infördes ett allmänt importförbud. Kafferansonen 1940 var så låg som ett halvt kg per person för femton veckor! Kaffeersättning, "kaffesurr", gjordes av maskrosor, säd, kas-

2a. Ransoneringskort i Norge, 1950-53. Foto Anna Kalla.

4. Tilläggskort för kaffe utfärdat av Statens Jordbruksnämnd i januari 1951. Foto JEO.

tanjer, cikoria (som faktiskt blev rätt uppskattat) och annat. Därtill fordrades säkert en god portion fantasi... Under första världskriget hade man befarat att till och med kaffesurrogatet skulle bli en bristvara. Även tobakssurrogat tillverkades då, trots att vi ännu hade egen tobaksodling i södra Sverige.

Personkort

För att få ut rationeringskort, tilläggskort m.m. under andra världskriget skulle man enligt Statens Livsmedelskommissions bestämmelser visa upp sitt personkort (fig. 5). Detta utfärdades av den kommunala *Kristidsnämnden* på bostadsorten och användes som legitimation och för kontroll. Personkorten var inte försedda med foto men väl med namn, adress, födelsedatum (personnummer infördes 1947 men användes inte i detta sammanhang) samt förstärkt innehavarens namnteckning och utställarens stämpel. Bakpå kortet fanns en fastlimmad handskriven numrerad talong, som motsvarade personkortets tryckta nummer. På baksidan noterades vartefter uttag av inköpskort, tilläggskort m.m. Kortet skulle alltid medföras vid besök hos kristidsnämnd och kristidsstyrelse. Personkortet ansågs som en värdehandling. Förlust av kortet skulle anmälas hos Kristidsnämnden och en polisutredning måste tillsättas. Även nyfödda erhöll personkort.

Annonsering

Med annonsering i radio och dagspress informerades man om vilka kuponger (kupongnummer angavs) som gällde vilken tid (tiden var begränsad, t.ex. 6 mars – 2 april) och för vad (potatismjöl osv.) och hur mycket (såsom 1 kg, 1½ liter) – ett s.k. rationeringsschema (fig. 6). Mjolk, potatis och färsk fisk tillhörde inte de ransonerade varorna under andra världskriget, inte heller tilla-

5. Personkort utställda på fiskarparet Rut och Bernhard Lundqvist av Älvkarleby Kristidsnämnd 1945. Foto JEO.

gad fisk, såsom fiskkorv. För mjölk begränsade man fetthalten till högst 3% och kupongerna gällde i stället prisnedsättning. Även vid restaurangbesök måste man ta med sig sina rationeringskort.

De kuponger som inte utnyttjades under den rationeringsperiod de gällde skulle fränkiljas och förstöras av kortinnehavaren. Men man var mån om att utnyttja sina kuponger inom deras giltighetstid, det fanns ju annars risk att den tilldelade ransonen "frös inne" – en sorts hamstring som inte kunde undvikas trots myndigheternas intentioner. Man handlade antingen man behövde varorna eller inte.

För vanliga livsmedel kunde en eller en halv kupong eller flera kuponger gälla för en viss mängd varor. Man tilläts i vissa fall också att byta rationeringskort, t.ex. ett helt restaurangkort mot gryn, medan andra inte alls var tillåtna att bytas. I stället köpte man ut sin ranson för att senare byta till sig den vara man hellre ville ha eller åtminstone behövde, t.ex. kaffe mot tvättmedel osv. På landet förekom ren byteshandel, man bytte bl.a. råg och vete mot bröd och mjöl eller fisk.

En del kuponger gällde, liksom under första världskriget, endast vissa yrkeskategorier. Till exempel kunde yrkesfiskare och äldre personer få tilläggskort på kaffe. Särskilda skogsarbetarkuponger utfärdades. Dessa

gällde amerikanskt fläsk och margarin. Kakao fick endast inhandlas till barn födda 1927-1941.

Ransonerade varor under andra världskriget

Livsmedel

Bröd (1940), hårt bröd, kaffebröd, fransbröd, rågbröd, pepparkakor, skorpar, kex.
Fiskkonserver.
Fläsk (1940), "amerikanskt fläsk".
Grädde (1941).
Havregryn (1941), havremjöl, havremust.
Kaffe och te (1940).
Kakao (1940).
Korngrön (1941), kornmjöl.
Kryddor (1941).
Kött (1941), blodpudding, blodkorv, sylta, hästkorv.
Makaroner (1941), spagetti.
Mandel och nötter (1941), kärnor.
Matfett, margarin och matolja (1940).
Mjöl (1940), kli, majsmjöl, majsgrön, puddingpulver.
Ost (1941), smältost, annan ost.
Potatismjöl (1941), potatisgrön, sagogryn.
Risgrön (1940), risflingor.
Salt sill.
Salt (1945).
Socker och sirap (1940), svensk konsthonung.
Torkad frukt (1941).
Ägg (1941), äggpulver.
Ärter och bönor (1941).

När gäller inköpskortet?

Stockholms-Tidningens ransoneringschema

Publicerat den 28 mars 1943

Gäller t. o. m. 4 april 1943

HAVREGRYN 1 febr.—31 mars
resp. 15 mars—30 april

Varje helkupong gäller för inköp av 1 kg. havregryn eller havremjöl eller havremust. Helt restaurangkort nr 7 för gryn (20 kuponger) utlämnas mot en helkupong. So även under ägg och Havregryn. Helkupongen Ma 291—Ma 292 giltig 1 febr.—31 mars och helkupongen Ma 293—Ma 294 giltig 15 mars—30 april.

POTATISMJÖL 1 febr.—31 mars

Varje helkupong gäller för inköp av 200 gram potatismjöl, potatisgryn eller sagogryn.

SOCKER, SIRAP 16 mars—1 april

Kupongen gäller för inköp av 1 kg. socker eller 1,4 kg. sirap eller 1 ½ kg. svensk konsthonung.

TOBAKSVAROR 6 mars—2 april
resp. 27 mars—23 april

Kupongerna nr 17 giltiga 6 mars—2 april och kupongerna 114 giltiga 27 mars—23 april. Samtliga kuponger gäller tobaksvaror av alla slag.

OST 11 febr.—11 april

Kupongen gäller för inköp av 375 gram smältost eller 250 gram annan ost.

ÄGG och HAVREGRYN 26 mars—15 april
resp. 22 mars—26 april

Varje helkupong gäller för inköp av 225 gram ägg eller 50 gram äggpulver eller 500 gram havregryn. Restaurangkort för ägg eller helt restaurangkort nr 7 för gryn (20 kuponger) utlämnas mot en helkupong. Helkupongen Å 9—Å 10 giltig 22 mars—26 april och helkupongen Å 18—Å 17 giltig 26 mars—15 april.

MATFETT och GRÄDDE 23 mars—19 april

Varje helkupong M 313—M 316 gäller för inköp av 250 gram matfett eller 1 ½ liter gräddde och helkupongerna M 317—M 320 för inköp av 250 gram margarin eller ¼ lit. matolja men ej annat matfett eller gräddde. Varje helkupong L, Lp och LA (rabattkort) med samma nr som M-kupong gäller för 50 öres rabatt. Mp-korten gäller endast vid återtagning av smör från mejeri eller för inköp i den på kortets baksida angivna affären.

PRISREKLISTNING

6. Ransoneringschema annonserat i Stockholm-Tidningen 28 mars 1943.

Industrivaror

Bensin, lättbentyl (1939).
Ljus "för hushåll i oelektrifierade fastigheter" (1941).
Skodon (1943), skovaror, skoreparationer.
Textilvaror, kläder (1942).
Tobaksvaror (1942).
Tvätt- och rengöringsmedel, tvål (1940).
Gas, partiellt (1945).

Intressant att notera är hur matvarorna skiljde sig från dem vi har idag. Frukost kunde bestå av välling med skorpor eller havre-, mannagryns- eller kornmjölsgröt och smörgås. Till lunch och middag gällde s.k. husmanskost: blodpudding, palt, pölsa, stekt sill, sillbullar, saltströmming, köttbullar, köttpudding, risgrynspudding, korvlåda, potatis, bruna bönor, rökt kött, fläsk. Stek van-

kades endast på söndagar. Men även soppor, grönsaksoppa och ärtsoppa fanns på borden. Stekt potatis, prinskorv och stekta ägg var också vanligt. Efterätterna kunde bestå av krusbärs- eller jordgubbskräm eller konserverad frukt, mellanmål av saft med bullar eller mjuk pepparkaka. Messmör, kaviar men mera sällan ost utgjorde pålägg. Sällan förekom färsk frukt i hemmen, möjligen apelsiner till jul, om någon lejdabåt kommit i tid. Först efter krigsslutet fanns färsk frukt och grönsaker i butikerna.

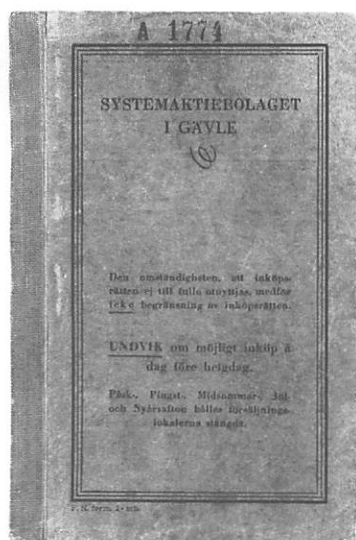
Förvaring

De många olika korten och de små kupongerna gjorde att det fanns ett visst behov av lätthanterlig förvaring. Särskilda behändiga ransoneringskortsetuier i plånboksformat av olika utseende och elegans tillverkades och såldes, där man enkelt kunde sortera in sina kort i olika fack (fig. 7). Detta underlättade säkert, men planeringen av hushållsinköpen var nog ändå mycket tidsödande (fig. 8). Om man dessutom betänker att man inte som idag gick till en enda butik och plockade ned alla varor i en korg. Då fanns särskilda butiker för mjölk, specierivaror, bagier, charkuterier, grönsaker, fisk m.m. Och säkert var det köer utanför var och en... Många minns nog öststaternas ringlande köer utanför affärerna fram till ca 1990 och kan lätt föreställa sig 1940-talets samhälle.

De kuponger som inte utnyttjades under den ransoneringsperiod de gällde skulle frånges och förstöras. Men när ransonereringen upphörde helt behölls kort kvar i många hem. De människor som var med på den tiden kan än idag berätta om den verklighet de tvingades leva i under krigsåren. Många minns också hur de som barn såg föräldrarna sitta med sina kuponger vid köksbordet om kvällarna med tidningsannonsen uppslagen för att knäpa ihop veckans matsedel på bästa sätt, hur man t.ex. bytte kaffekuponger i mjölkaffären och varor med varandra. Butiksbiträden kan berätta om ångesten inför felklipp, vilka konsekvenser det kunde få för ett enskilt litet hushåll.

Ransoneringen på bröd varade till 1948. Ända fram till 1949 bibehölls ransoneringsarna på smör, fläsk, kött och socker. Men priskontrollen avskaffades inte. Den första och sista ransoneringen med kuponger – den på kaffe – upphävdes först i augusti 1951.

Motboken – införd 1914, i hela landet 1917 – var Systembolagets

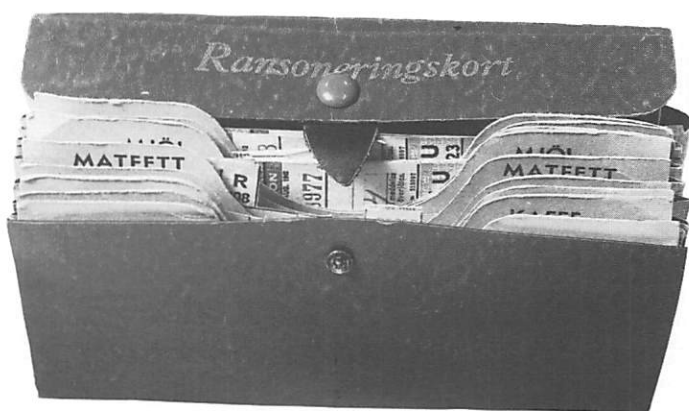

9. Motbok n:r A 1774 gällande Systemaktiebolaget i Gävle och försäljningsstället S. Fiskargatan 1 i Gävle. "Överlåtelse av inköpsrätt å motbok liksom avyttring av därå inköpta spritdrycker och viner är i lag förbjuden" står det på ett särskilt blad i boken och texten "Detta blad må icke avrivas". Foto JEO.

kunder tvungna att visa upp för att få köpa alkohol. Den utgjorde ett litet brunaktigt häfte i vilket försäljningsstället noggrant noterade kundens alla spritinköp. Ransonen varierade med innehavarens inkomst, ålder och kön. Även vininköp registrerades, men de var inte begränsade till kvantiteten. På en del motböcker fanns också förmåningen "Undvik att göra Edra inköp å lördagar eller helgdagsaftnar!" Motboken avskaffades hösten 1955.

9a. Motbokens norska motsvarighet. Foto Anna Kalla.

7. "Plånbok" för förvaring av ransoneringskort. Foto JEO.

8. En mor med sitt lilla barn i sängen sitter vid ett bord och skriver sin inköpslista. Bilden är från 1948. Reprofoto ur Bra Böcker: JEO.

Källor och litteratur

Bra Böckers Lexikon. 1988.

Carlsson, S.: Svensk historia. II. Tiden efter 1718. 1961.

Gaunt, D. (red.): Krigsårens barn. Läns-museet i Gävleborgs län. Utan tryckår (1990).

Heckscher E. F. Svenskt arbete och liv. Åttonde upplagan 1976.

Lindorm, E.: Ny svensk historia. Gustaf V och hans tid 1913-1918. 1936.

Magnusson, L.: Sveriges ekonomiska historia. 1996.

Minnesalbum öfver Svenska Statens Ran-

soneringskort under Världskriget 1914-1918. Utgiven med Folkhushållningskommissionens medgivande av Henry Lindberg och Jonas E. Andersson, Frånsta. Utan tryckår.

Nationalencyklopedien. 1994.

Stockholms-Tidningen 28 mars 1943.

Svenskt Konversations-Lexikon. 1945.

Svensk Uppslagsbok. 1952.

www.ra.se/gla/dokumentet/dok1-96htm
home.swipnet.se/Sverige_under_kriget/ransonerings.htm

Muntliga uppgifter från människor som var med.

Luděk Havelka – utställning i Stockholm

Utställningen, som ägde rum hösten 2001 i Tjeckiska ambassadens utställningslokal, öppnades av Lars O. Lagerqvist, som bl a yttrade följande:

Det är nu 28 år sedan jag såg en medalj av Havelka. Det var på en utställning i Helsingfors, anordnad för FIDEM (den internationella federationen för medaljkonst), som samtidigt höll kongress.

Det blir mycket att förklara. Vem är Havelka? Vad är en medalj? Vad är FIDEM? Låt mig börja med konstnären. Luděk är född mitt under kriget, året är 1941, i staden Zlín i det ockuperade Tjeckien. Hans far var skulptör, arbetade med designfrågor vid skolan för teknik och hantverk där och var dessutom lärare vid konstskolan. Sålunda blev han påverkad redan i barndomen och genomgick en konstfackskola innan han 1965-71 studerade skulptur vid konstakademien i Prag som elev till professor Karel Lidický (som i sin tur var elev till den berömda Otakar Španiel). Sedan 1972 har han skapat medaljer, såväl gjutna som präglade, men också målningar och teckningar, som vi ser exempel på i denna utställning.

När det gäller medaljkonsten är och framför allt var Paris något av centralort för alla som sysslar med denna konstart. Det är det franska *La Monnaie* jag syftar på (nu har även det franska myntverket drabbats av den statliga sparsamheten). Här fick Havelka möjlighet att studera 1979/80 och även utföra en medalj. Han minns med tacksamhet dåvarande myntdirektören Dehay, som vi gemensamt nyligen skrivit ett brev till – han bor kvar som pensionär i Paris. I slutet av 1980-talet studerade vår konstnär i Kanada och USA. Till våra gemensamma vänner hör den i Kanada bosatta, ungerskfödda konstnären Dora de Pedery-Hunt.

Havelka och hans generation har alla betytt mycket för att sprida intresset för och uppskattningen av medaljkonsten i Tjeckien. Ytterst går det tillbaka på den förut omnämnde Otakar Španiel, som dog redan 1955. Vid den ganska sorgmodiga FIDEM-kongressen i Prag 1969 deltog jag i en ceremoni då en minnesplakett avtäcktes till

hans minne. Det var tre år innan vännen Havelka gjorde sin första medalj.

Den gjutna porträttmedaljen och dess fransidessymbolik har varit det som Havelka ägnat mycken tid och det har väl, kan man säga, varit hans huvudintresse.

Han har stora kunskaper om de berömda renässansmedaljerna och har studerat dem ytterst noga. Men han har också roat sig med att spå om framtiden, som när han skildrar hur det kommer att se ut med en mänsklig boplatz på månen. Prags tunnelbana har han också ägnat ett par medaljer, dels under konstruktion och dels som färdig "produkt".

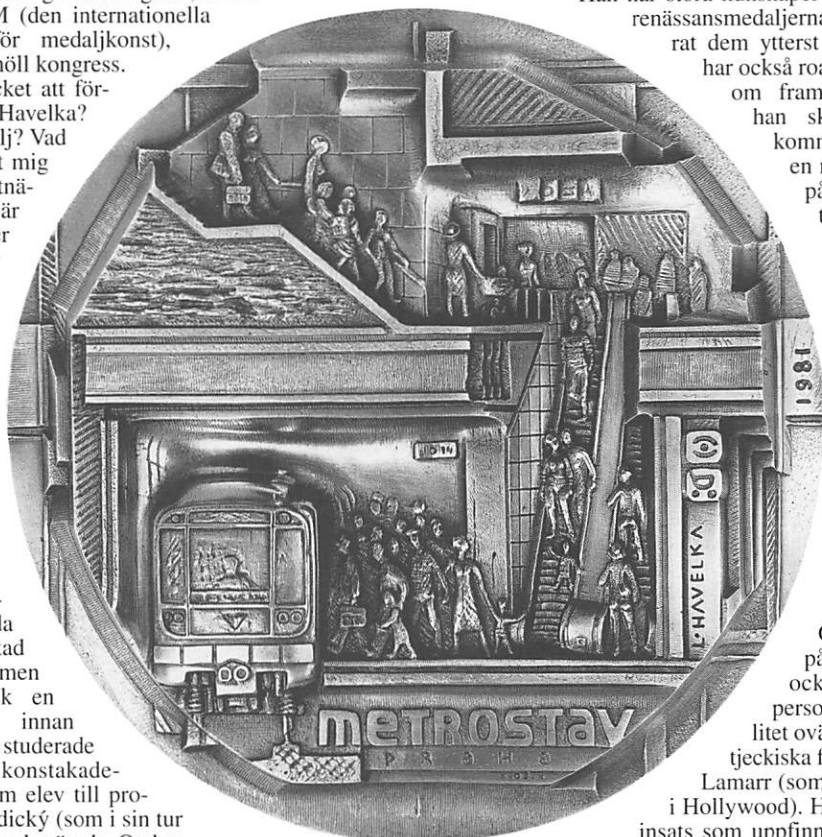
Inte bara vetenskapsmän som Kopernikus och Mendel eller berömda konstnärer som Kandinsky, Renoir och Chagall avbildas på hans medaljer, också historiska personligheter eller – litet oväntat – den kända tjeckiska filmstjärnan Hedy Lamarr (som hon benämndes i Hollywood). Hon hyllas för sin insats som uppfinnare på den trådlösa telefonins område! (Visste ni det?)

Det har nog redan framgått vad som menas med en medalj. Det är ett konstföremål inom det område tyskarna kallar "Kleinplastik", låt oss säga småskulptur. Så kom den till under renässansen. Glöm idrottsplaketter, belöningsmedaljer och tapperhetstecken – det är sena och oftast trista företeelser

FIDEM till sist, som jag företrädde. Det är den internationella sammanslutningen för medaljkonst – Fédération Internationale de la Médaille – som grundades 1937 och sedan 1949 anordnar biennala kongresser och utställningar. I dem har vår vän deltagit alltsedan 1972, nu senast i Weimar, säkert nästa år [dvs 2002 när detta trycks] i Paris. Separatutställningar har han haft många: ett tiotal i sitt eget land och därtill i Berlin, Bukarest, Dresden och Wien. Och nu i Stockholm. Hjärtligt välkommen!

Och därmed förklarar jag denna utställning för öppnad.

Lars O. Lagerqvist

Medalj "Metrostav" i brons av Luděk Havelka.
Diam 280 mm. 1981.

Foto ur "Luděk Havelka Médaille und Kleinplastik". 1982.

Lord Nelsons sidenbörs under klubban

Av Eva Wiséhn

Iett pressmeddelande har auktionsfirman Sotheby's låtit meddela att de har blivit ombedda att vid auktion den 21 oktober i år – dvs Trafalgar-dagen – 196 år efter lord Nelsons död, utbjuda ett antal föremål med anknytning till den store sjöhjälten. Föremålen har inte tidigare varit kända.

Samlingen kom i dagen då direktören för juveleraravdelning på Sotheby's, Martyn Downer, föreslades en magnifik diamanbrosch i form av ett ankare med initialerna H N, dvs Horatio Nelson. Broschen föranledde vidare forskning. Det visade sig att broschen och andra föremål tillhört Nelsons närmaste vän, Alexander Davison. De möttes första gången i Quebec 1782 och deras vänskap varade livet ut. Davison hade högre rang och var åtta år äldre än Nelson. Han hade grundlagt en stor förmögenhet, bl a som skeppsägare. Han blev en viktig förebild för Nelson. Så småningom blev han Nelsons ekonomiska rådgivare. De följde varandra i med- och motgångar.

Föremålen har funnits i familjen Davisons ägo i nära 200 år. I samlingen som nu går under klubban ingår, förutom broschen, även vapen, 72 brev och andra dokument samt diverse föremål som tex en sidenbörs, innehållande 21 guldmynt. Tom

Pocock, Nelsons levnadstecknare, beskriver samlingen som det mest anmärkningsvärda som upptäckts på mer än ett århundrade. Brevet till Davison från Fanny, Nelsons hustru, och Emma Hamilton, Nelsons älskarinna, ger liv åt den berömda kärleksaffären.

Sidenbörsen, virkad i grönt sidengarn, har några blodfläckar och ska ha burits av lord Nelson under slaget vid Trafalgar. Det är en s.k. långbörs, en vanlig typ vid sekelskiftet 1800, som hängdes över bältet eller skärpet. Den är konstruerad så att den på mitten har en öppning som stängs och öppnas med hjälp av ringar som skjuts åt sidorna. Börsens båda ändar fungerar då som myntpåsar.

Börsen innehåller fortfarande de 21 guldmynt som Nelson lade ner i den på morgonen innan slaget. Guldmynten är från George III:s tid (1760-1820) och av valörerna 1 guinea, ½ guinea och 1/3 guinea. Det sistnämnda myntet, präglat mellan 1797 och 1813, är unikt inom den engelska guldmyntningen, då det är enda valören som helt präglats under en och samma regeringsperiod. Börsen kommer att utopas för mellan £60.000-80.000.

När Martyn Downer hade sett föremål efter föremål som plockades

upp ur väskor och lådor var han helt överväldigad. Särskilt när han blev förevisad det sista föremålet, nämligen börsen. Han kommenterade den: "Så snart som jag förstätt vad det var, visste jag att jag rört vid ett unikt och extraordinärt minne som burits av den mest betydelsefulla av Englands hjältar under hans viktigaste timmar." Det är svårt att föreställa sig en mer intimt förknippad länk till den store sjöhjälten.

Under slaget stod Nelson fullt synlig i amiralsuniform uppe på däck. Han träffades av en kula från en muskötskytt som satt i riggen på ett franskt skepp. Oftast togs onödiga dekorationer bort på uniformerna inför strid. Man klädde sig i lätta skor i stället för stövlar, hade silkestrumpor i stället för sockor eftersom det skulle vara till mindre besvär för fältskären. Men den här dagen gjordes inga sådan försiktighetsåtgärder. Nelson blev ett lätt mål att sikta på.

Men varför hade han börsen på sig under striden? Var det av vidskeplighet som han hade just 21 guldmynt i bältet? Kanske står det för tre gånger det heliga sjuatalet, tex den helige Andes sju gåvor, sju dygder, människans sju levnadsåldrar och sju böner i Fader Vår. Guldet stod då kanske för solen eller ljuset. Ville han få med sig pengarna om de skulle lida

Sällsynt Gibraltar-medalj i Kungl. Myntkabinettets samlingar

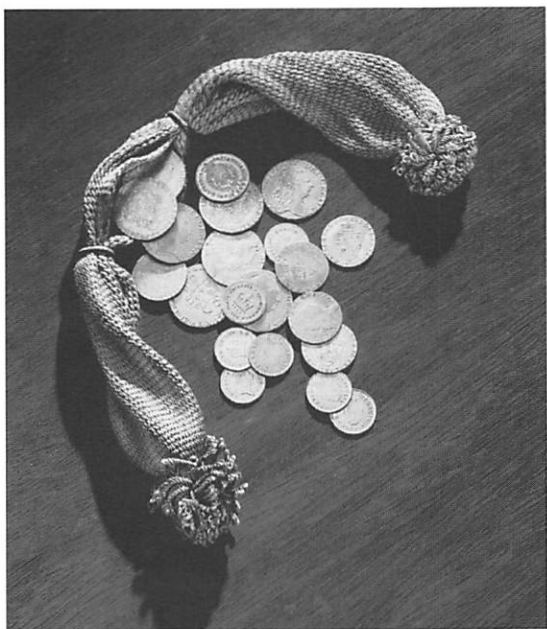
I Kungl. Myntkabinettets valv finns mycket att upptäcka. Bland våra många brittiska medaljer finns tex ett mycket välbevat exemplar av den ovanliga medaljen över Gibaltars belägring 1782. Medaljen är gravrad av Lewis Pingo. Beställare var generalen George Augustus Eliott (1777-90) och mottagarna var den s.k. *Hanovarian Brigade* som då ingick i den brittiska armén. Medaljen utdelades till de officerare och soldater som deltog i striderna under Gibaltars belägring.

När man studerar medaljlitteraturen förstår man att både brons- och silverexemplaren är ovanliga och att det finns frågetecken huruvida något exemplar i guld överhuvudtaget existerar. Nu är det bara så att Kungl. Myntkabinettets Gibraltar-medalj är av guld! Milford Haven nämner en-

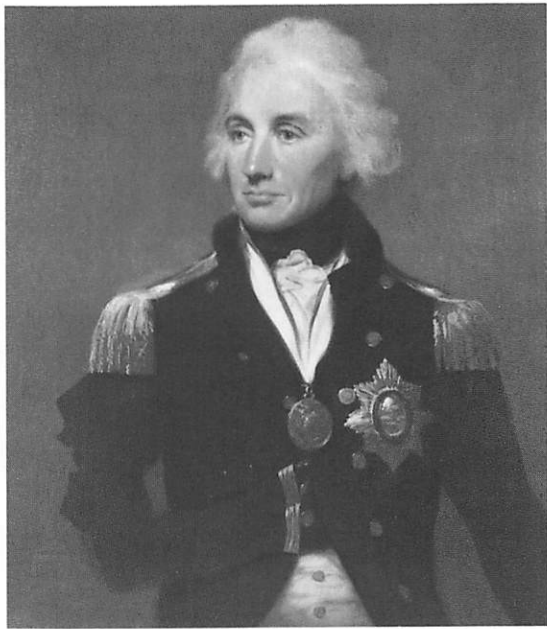
dast medaljen i silver. Brown skriver *An example in gold is in the Royal Collection* och Eimer skriver *Gold, very rare (location unknown)* samt *An example in gold in the Murdoch collection (Lot 607) was sold by Sotheby's in London on 7 June 1904*. Det exemplar som finns i Kungl. Myntkabinettet har funnits länge i samlingen – åtminstone sedan slutet av 1800-talet. Avsaknaden av inventarienummer skvallrar om att medaljen kom till samlingen innan Bror Emil Hildebrand fick ordning på registrering av nyförvärv.

Medaljens åtsida visar Gibaltars klippor samt belägrande fartyg i strid med kustbatterier. Överst i halvcirkel finns texten: *PER TOT DISCRIMINERERUM* (Genom så många faror). Nederst under avskärningen finns texten: *XIII SEPT./MDCCLXXXII*.

Frånsidan visar en lagerkrans inom vilken finns namnen: *REDE/LAMOTTE/SYDOW/ELIOTT*. Utanför kransen finns i halvcirkel det tyska ordet *BRUDERSCHAFT*, dvs Broderskap. Orsaken till att man valt tyska är naturligt eftersom brigaden utgjordes av tyskar från Hannover. Bakgrunden är att den brittiske kungen även var kurfurste (senare kung) av Hannover. Frånsidans namn syftar på generalmajoren de la Motte som var brigadens befälhavare. Brigadens tre regementen kallades *de la Mottes*, *Sydows* och *Redens* efter de officerare som satt upp dem. De två sistnämnda namnen hade emellertid redan försvunnit från regementena, men namnen fanns fortfarande kvar. Självklart undrar man om det finns någon koppling mellan "Sydow" och den svenska släkten "von Sydow".

Sidenbörse med de tjugo guldmynten.
Lyckopengar eller mutor?

Amiral Horatio Nelson (1758-1805). Målning av L. F. Abbott från 1797.

skeppsbrott eller bara försäkra sig om bättre behandling om han togs till fånga? Eller var det kanske ett sätt att belöna och locka männen till bragder i striden?

Hans sista ord vid dödsbädden lär ha varit: "Ta hand om min kära Lady Hamilton, Hardy, ta hand om stackars Lady Hamilton" och efter en kort paus sade han svagt "Kys mig Har-

dy". Varpå Thomas Hardy, kapten ombord på Victory, kysste honom. Nelson sade då: "Nu är jag nöjd. Tack Gud jag har gjort min plikt".

Nelson dog den 21 oktober 1805 efter att med sina 27 skepp ha krossat den förenade franska och spanska flottans 33 skepp. Därmed räddades England från hotet av en fransk invasion.

Referenser

<http://www.shareholder.com/bid/news/20020701-83796.cfm>

Coleman, T.; *Nelson – the Man and the Legend*. London 2001.

Pocock, T.; *Horatio Nelson*. London 1988.

Warner, O.; *Trafalgar*. London 1959. □

Gibraltar-medaljen från 1782 av Lewis Pingo. Detta exemplar är i guld och är därför mycket sällsynt. Foto: Jan Eve Olsson, RAA.

avträdde det formligen till England. Åren 1720 och 1726 försökte spanjorerna fäfängt återta Gibraltar. De gjorde ett nytt försök 1779 - 1783 tillsammans med fransmännen. Denna belägring, som vår medalj är ägnad, har gått till krigshistorien som en mycket berömd belägring. Gibraltar försvarades emellertid med glänsande tapperhet och stor skicklighet av generalen Eliott, som upprepade gånger undsattes av engelska eskadrar.

Ian Wiséhn

Litteratur

Brown, L.; *A Catalogue of British Historical Medals 1760-1960*. Vol. I, London 1980, nr 248.

Eimer, C.; *The Pingo Family & Medal Making in 18th-Century Britain*. London 1998, nr 61.

Louis, The Marquess of Milford Haven, *British Naval Medals*. London 1919, nr 408. □

Bakgrunden till striderna vid Gibraltar är den följande. Araberna anlade på klippan under 700-talet ett kastell för att trygga förbindelsen med Afrika. Först 1462 erövrades Gibraltar av spanjorerna, som befä-

te det ytterligare. År 1704 intogs det av engelska och nederländska stridskrafter, egentligen för den habsburgske tronkrävaren Karl (III). Engelsmännen behöll dock fästet för egen räkning, och i freden i Utrecht 1713

Nytt om böcker – recensioner

The Queen Lovisa Ulrika Collection of Numismatic Literature. An Illustrated and Annotated Catalogue. Compiled by Clas-Ove Strandberg. Stockholm 2001. ISBN 91-7402-311-4. Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm.

EN ILLUSTRERAD och KOMMENTERAD förteckning över drottning Lovisa Ulrikas (1720-1782) samling av numismatisk litteratur har nu på ett praktfullt sätt publicerats i den vackra boken *The Queen Lovisa Ulrika Collection of Numismatic Literature*, med ett förord av Vitterhetsakademiens bibliotekschef, Kerstin Assarsson-Rizzi. Mannen bakom verket är Clas-Ove Strandberg¹, bibliotekarie vid Vitterhetsakademiens bibliotek². Bakom utgivningen av detta verk står Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (Vitterhetsakademien) – en akademi som grundades av Lovisa Ulrika år 1753. Tryckningen har bekostats av Gunnar Ekströms stiftelse för numismatisk forskning samt Sven Svenssons stiftelse för numismatik. Strandberg har även haft stor hjälp och nytta av samarbetet med Kungl. Myntkabinettet i Stockholm, där boksamlingen idag är placerad.

Boken som är skriven på engelska är bunden i ett blätt linneband med Lovisa Ulrikas exlibris i guld på främre pärmen. Boken har skyddsomslag och omfattar 189 sidor med över 250 avbildningar, varav ett tiotal i färg. Upplagen är låg, endast 600 exemplar har tryckts.

I inledningen redogör Strandberg för personerna bakom samlingen samt dess tillkomsthistoria. Grunden till Lovisa Ulrikas samling av numismatisk litteratur utgörs av böcker ur greve Carl Gustaf Tessins (1695-1770) boksamling. C. G. Tessin sålde såväl mynt som böcker till drottningen i olika omgångar under slutet av 1740-talet och början av 1750-talet. Betalningen för mynten och böckerna dröjde dock, och skedde först år 1754. Ett belopp på 135.360 daler kopparmynt erhöles från drottningen den 31 juli 1754. Boksamlingen övertogs senare av kung Gustav III (1746-1792). Efter att omorganiseringen av de statliga samlingarna hade genomförts under 1700-talets sista decennium kom sedan boksamlingen att ingå i Vitterhetsakademiens bibliotek. Böckerna står idag i det rum som benämns Lovisa Ulrikas bibliotek på Kungl. Myntkabinettet, men boksamlingen är en del av Vitterhetsakademiens bibliotek.

Efter den tolvsidiga inledningen följer den gedigna katalogen, uppställd i alfabetisk ordning efter författare. Böckernas fullständiga titlar, tryckort, tryckår, format och kollationering³ anges i katalogen. Vidare beskrivs bokbandet kortfattat.

Ibland förekommer längre kommentarer om de olika verken samt intressanta biografiska uppgifter. Böckernas proveniens anges samt deras signum i Lovisa Ulrikas bibliotek (LU-nr). Till detta kommer en avbildning av respektive titelblad, varav ett tiotal i färg. Efter katalogen följer olika index, bl.a. över LU-nr och personnamn.

Den kronologiska fördelningen av de totalt 269 titlarna blir enligt följande: 1500-tal, 19 titlar; 1600-tal, närmare 90 titlar och 1700-tal, närmare 170 titlar. Av dessa kommer 203 titlar från C. G. Tessins samling! Det äldsta verket i boksamlingen utgörs av Jacopo de Strada *Epitome thesauri antiquitatum...* Lugduni 1553 (LU 135) och det yngsta verket utgörs av Johann Karl Konrad Oelrichs *Cabinet des médailles de l'électorat de Brandebourg...* Berlin 1778 (LU 128).

Till auktionskatalogen *Exquisitissima* (LU 29), tryckt i Berlin 1750, står det följande om Sten Sture den yngres stormyrt 1512: "...there is among the Swedish material, a 'stormyrt' of Sten Sture the Younger, sold for 3.02 (unknown currency)⁴. There is a possibility that it might be one of the imitations made by G. Budé⁵. Att Guillaume Budé, som levde mellan 1467 och 1540, skulle ha gjort kopior av Sten Sture den yngres markstycken kan näppeligen stämma. Enligt samtal med Strandberg härstammar denna information från framlidne Ernst Nathorst-Böös (1918-1988).

I inledningen till katalogen står på s. 21: "Nor have notes on suggested readings been included due to limited amount of space". Som bokintresserad saknar man dessa bibliografiska hänvisningar, något som kunnat tas med utan att bokens omfång ökat allt för mycket. Till de 19 verken från 1500-talet saknar man således referens till Dekesel⁶. Men detta är en petitess i jämförelse med bokens förtjänster och i slutet av boken (s. 176-

179) finns en fullständig referenslista med aktuell litteratur för den som vill fördjupa sina kunskaper.

Föreliggande bok bör införskaffas av alla som är intresserade av Lovisa Ulrikas numismatiska boksamling samt av alla som är roade av numismatisk litteratur i allmänhet. Jag är övertygad om att Ernst Nathorst-Böös, som en gång lade fram idén om att publicera en förteckning över Lovisa Ulrikas numismatiska boksamling, skulle ha instämt i en sådan rekommendation!

Frédéric Elfver

Noter

¹ Förre året (14 januari 2001) kunde Svenska Numismatiska Föreningens medlemmar njuta av Strandbergs föredrag om Lovisa Ulrikas samling av numismatisk litteratur, samt även titta närmare på några av de mycket vackra bokband som finns däri.

² Vitterhetsakademiens bibliotek ingår i myndigheten Riksantikvarieämbetet och är ett svenskt offentligt vetenskapligt specialbibliotek. Bibliotekets huvudsakliga ämnesområden är följande: arkeologi, numismatik, medeltidens konst- och byggnadshistoria samt kulturmiljövård. Biblioteket är beläget på Storgatan 41 i Stockholm. Deras hemsida är: www.raa.se/kvhaab.

³ Kollationering har genomgående gjorts på 1500-talslitteraturen. Även viktigare 1600- och 1700-talslitteratur är kollationerad.

⁴ Beträffande beloppet, 3.02, kan det tilläggas att det i inledningen till auktionskatalogen står: "Die in der Auction erstandene Piecen werden prompte, und mit Edictmässiger Münze oder vollwichtigen Gold bezahlet, und Zug gegen Zug ausgedelt".

⁵ Tack till Torbjörn Sundquist, Kungl. Myntkabinettet, Stockholm, som uppmärksammade mig på detta.

⁶ Dekesel, C. E.: *Bibliotheca nummaria: bibliography of 16th century numismatic books: illustrated and annotated catalogue: with a foreword by prof. Dr. Peter Berghaus*. London 1997. □

Kungl. Myntkabinettets

föredrag i Pecunia-serien återupptas

31/10 kl.18.00 talar Johan Eriksson om: *Kondottierfurstarnas medaljbeställningar. Aspekter av medaljkonsten i 1400-talets Italien.*

Hörsalen. Fri entré.

Magnus Hedberg & Gunilla Cedermark Hedberg: Idoga kvinnor, trofasta pigor. Hedersbelöningar av guld och silver. Stockholm 2001. ISBN 91-631-0405-9; 196 s; utgiven av Science and Art AB, Larsbergsvägen 59, 181 38 Lidingö.

MED DENNA TREVLIGA bok har en lucka i såväl den numismatiska som den generella kvinnohistorien fyllts. Som bokens titel beskriver, så handlar den om belöningar till kvinnor för idoghet, trofasthet och berömliga gärningar.

Under senare delen av 1700-talet växte olika former av belöningsystem fram i Sverige för att uppmuntra medborgare inom framförallt de lägre samhällsklasserna. Belöningen kunde bestå av en summa pengar, en årlig pension eller ett föremål med mottagarens namn ingraverat.

Bland institutioner som tidigt belönade upptäckter, framsteg och idoghet inom sina respektive ansvarsområden kan nämnas Kungl. Bergskollegium (för upptäckter av malm) och Manufakturkontoret samt Kommerskollegium (för skicklighet i spånad, vävning och linhantering). Om de kvinnliga mottagarna var få vad beträffar belöningar för nyupptäckta gruvor, så var det givetvis desto flera som uppmuntrades för skicklighet i olika slags hantverk.

År 1766 grundades dessutom Svenska Landtorden Pro Patria, från 1798 kallat Kungliga Sällskapet Pro Patria, med uppgift att stödja lantushållningen och förbättra relationerna mellan husbönder och tjänstefolk. Därtill utdelades belöningsmedaljer med kungens namn och bild; på samma sätt uppmuntrades inhemskt konsthantverk, hemslojd, uppfinningar och goda gärningar i allmänhet. Medaljerna "För medborgerliga dygder" och "För trohet och flit" utdelas fortfarande.

Kungliga Patriotiska Sällskapet bildades 1772 som en utbrytning ur Pro Patria. Det delade ut medaljer, dels med kungens bild och sällskapets insignier, dels med bilder av utvalda ledamöter av detsamma. Förutom belöningsmedaljer i guld och silver delades skedar och bägere i silver ut. Till kvinnor gavs halskedjor av varierande längd, vilka senare försågs med en graverad medaljong. Från och med 1790-talet fick dock anmälnarna själva betala de belöningar som sällskapet tillhandahöll.

Från sekelskiftet tillkom även de olika lokala hushållningssällskapen samt (1811) Lantbruksskademien, varigenom Patriotiska Sällskapets belöningsverksamhet inom hithörande områden avlastades.

Författarna har via arkivstudier kunnat dra fram ett stort antal kvinnor och deras belöningar i ljuset och samtidigt beskrivit deras insatser inom de mest skiftande områden. Här och var skymtar tidens dubbelmoral och småaktighet fram; exempelvis när pigan Stina Persdotter hade belönats med en halskedja med silverplåt. Innan den hann utdelas ansökte den lokala kyrkoherden om att den skulle bytas ut mot en matsked, på grund av att Stina dessutom fått ett oäkta barn. En "jörd-

gumma" som biträdd vid mer än 300 förlösningar fick ingen belöning av Patriotiska Sällskapet, eftersom det "icke hörde till föremålen för Sällskapets omtanke".

Den typografiskt tilltalande boken är rikt illustrerad i färg och svart-vitt. De olika belöningsområdena presenteras på ett intressant och överskådligt sätt; vad som saknas är emellertid ett personregister. Denna brist avhjälpas delvis av ett församlings- och socknenregister, vilket underlättar sökandet efter släktingar eller andra personer av intresse.

En kvinna som rec. också gärna skulle ha sett medtagen i boken är Katarina Charlotta De la Gardie, född Taube (1723-1763), som vid 1761 års riksdag belönades av ridderskapet och adeln på ett remarkabelt sätt. För hennes insatser vid bekämpandet av häxprocesserna slogs nämligen en medalj med hennes bild (se Hyckert, *NM XVII:1* s. 200 nr 3). Hon är för övrigt föremål för ett intressant porträtt i en relativt nyutkommen biografi, Marianne Särmans *Charlotta Taube och den sista häxprocessen* (Carlsson, Stockholm 1996), vari även hennes medalj omnämns.

Bengt Hemmingsson

Läsekreten

Klocksparbössan

Med en stark känsla av nostalgi läser jag artikeln i SNT 2002:5 om klocksparbössor. Att sparbössorna började tas i bruk kring sekelskiftet framgår av artikeln, men på hur länge de användes här ges inget svar.

Min morfar hade en klocka (typ fig. 2 i artikeln), som åtminstone var i bruk en bit in på 1970-talet. Jag minns klockan som med jämna mellanrum skulle förses med enkronor. När den siste banktjänstemannen tömde klockan på sitt innehåll har jag ingen uppgift om. Men jag minns tydligt hur jag som barn matade klockan i köket med gamla kronor. Morfars klocka hade en egenhet, förmodligen resultatet av många års bruk, den accepterade bara gamla slitna enkronor – företrädesvis kronor från Oscar II:s tid, enligt morfar. En teori som jag inte alls betvivlar då de enkronor jag senare fick av min morfar höll en kvalitet klart över det normala. De dåliga hade säkert via klockan och banktjänstemannen som tömde den, förpassats ur tiden.

Jag vågar inte svära på det, men det är mycket troligt att det är just morfars myntklocka och mötet med gamla svenska enkronor som senare fick mig att bli en hängiven myntsamlare.

Ingemar Svenson

Nedsmältning av gamla mynt efter 1873 års reform

Den 27/5 1873 slöts i Köpenhamn ett avtal mellan Sverige och Danmark om att införa ett gemensamt myntsystem. Det norska stortinget motsatte sig inledningsvis en anslutning. Det skulle därför dröja till den 16/10 1875, innan man i och med Norges inträde i konventionen kunde tala om en skandinavisk myntunion.

För första gången i svensk ekonomisk historia blev guldets grunden i myntsystemet. Artikel 9 i konventionen stipulerade att de nya mynten skulle vara lagligt betalningsmedel i alla tre rikena, även om ingen skulle vara pliktig att mottaga mer än 20 kronor i kronmynt, 5 kronor i övriga silvermynt samt 1 krona i bronsmynt.

Artikel 17 reglerade vad som skulle ske med alla gamla mynt, som fortfarande cirkulerade bland allmänheten. Alla silvermynt av 1/5 speciedalers värde eller högre (dvs för Sveriges vidkommande 1 riksdaler riksmynt alternativt 1/4 riksdaler specie eller högre) upphörde att vara gällande betalningsmedel den 31/12 1878. Alla övriga mynt skulle avlysas senast 31/12 1881.

Som en följd av vad som överenskommits, utfärdades en Kungl. kungörelse den 5/11 1875 angående avlysning och indragning av kopparmynt äldre än 1855 års myntordning. Dessa skulle upphöra att vara lagliga betalningsmedel "man och man emellan" den 31/5 1876, men kronans kassor skulle mottaga dem till den 1/9 1876, varefter endast Riksbanken skulle inlösa dem till fulla värdet.

Vad beträffar bronsmynten, präglade efter 1855 års myntordning, framställde bankdirektören och riksdagsmannen A. O. Wallenberg redan den 28/1 1875 en motion i första kammaren, vari han ansåg att dessa inte borde dras ur marknaden, eftersom "knapphet på skiljemynt af bron och koppar yppats". Han föreslog i stället att Riksbanken "till allmänna rörelsens underlättande" borde fortsätta att utlämna dessa mynt t.o.m. 1880. Motionen förföll dock, trots myntbristen.

Den 8/9 1881 gjorde myntdirektör Emil Brusewitz en framställan till Kungl. Maj:t, vari han framhöll att frågan om den slutliga tidsgränsen för giltigheten av bronsmynten som präglats mellan 1856-1873 "fallit mellan stolarna". Detta resulterade i en ny kungörelse daterad 12/10 1881,

Tabell 1

Gamla silvermynt, köpta av Myntverket från Riksbanken för nedsmältning 1878-96 (kg finsilver)

1878	1 579,2
1879	0
1880	8 162,6
1881	1 755,7
1882	0
1883	5 778,9
1884	2 060,8
1885	953,5
1886	0
1887	438,5
1888	0
1889	4 079,4
1890	1 538,1
1891-95	0
1896	284,5
Totalt (kg)	26 631,2

vilken stadgade att mynten ifråga skulle upphöra att vara lagligt betalningsmedel "man och man emellan" den 31/12 1881, medan alla kronans kassor (inklusive post, tull, telegraf, SJ m.m.) skulle acceptera dem intill 1/4 1882. Tillsvadare skulle dock Riksbankens huvud- och avdelningskontor inlösa alla avlysta mynt till fulla värdet.

Indragningen av gammalt mynt hade från Riksbankens sida inletts redan 1874. Efter några år började det röra sig om ganska stora mängder. Volymerna ökade dessutom ju närmare den 31/12 1881 man kom. Naturligt nog uppstod frågan om vad som skulle göras med dessa mynt. Bankofullmäktige beslöt sig i detta läge för att erbjuda myntverket att, på marknadsmässiga villkor, köpa de gamla mynten som skrot. Bronsmynten började säljas redan 1874, medan myntdirektören erhöll en skrivelse om silvermynten vid mitten av december 1877. Den 31/12 1877 godkände Kungl. Maj:ts Riksbankens villkor; silvermynten skulle ersättas med 60 kr/skålpund, varvid Myntverket dessutom skulle erhålla 3 månaders kredit.

Man kan bara spekulera i varför Banken valde denna väg. Kanske tyckte man att det inte gick för sig att sälja rikets mynt, även om det förklarats ogiltigt, på öppna marknaden i form av skrot.

Under alla omständigheter kom silverhandeln mellan Banken och Myntverket igång under 1878. I smältböckerna för detta och följande år kan vi följa i vilken omfattning gamla mynt återanvändes. Första året köptes sådana till en vikt av 1579,2 kg finsilver. Som jämförelse kan nämnas att endast 824,7 kg silver

Tabell 2

Gamla koppar- och bronsmynt köpta av Myntverket från Riksbanken för nedsmältning 1874-1914 (kg)

	Kopparmynt t.o.m. 1855	Bronsmynt 1856-73	Totalt
1874	ej spec.	ej spec.	9 226,2
1875	ej spec.	ej spec.	3 937,4
1876	ej spec.	ej spec.	21 977,7
1877	ej spec.	ej spec.	11 536,1
1878	0	10 074,7	10 074,7
1879	0	11 305,3	11 305,3
1880	5 306,4	0	5 306,4
1881	1 822,4	11 915,7	13 738,1
1882	795,7	18 814,7	19 610,4
1883	1 569,0	11 358,9	12 927,8
1884	954,3	14 845,8	15 800,1
1885	538,1	9 521,7	10 059,8
1886	1 361,9	3 384,5	4 746,4
1887	0	501,7	501,7
1888	1 005,7	270,2	1 275,9
1889-90	0	0	0
1891	595,9	182,3	778,2
1892-94	0	0	0
1895	469,8	140,0	609,8
1896-98	0	0	0
1899	373,1	77,6	450,7
1900-01	0	0	0
1902	218,4	34,1	252,5
1903-04	0	0	0
1905	227,9	53,5	281,4
1906-08	0	0	0
1909	145,5	58,3	203,8
1910	51,5	42,8	94,3
1911	74,0	10,5	84,5
1912	100,8	10,1	110,9
1913	37,0	12,1	49,1
1914	31,1	14,8	45,9
Totalt (kg)			154 985,2

Tabell 3

Sammanställning per 31/12 1884 över indragna mynt enligt 1830 och senare års myntordningar, jämfört med vad som utmyntats (avräknat i kronor; ¼ rdr specie = 1 rdr rmt = 1 krona)

Valör	Utmyntat i kr	Indraget i kr	Indraget i % av utmyntat
Silvermynt			
1, ½ rdr specie;			
4, 2 rdr rmt	35.921.054	3.571.300	10,0
¼ rdr / 1 rdr rmt	6.340.596	922.800	14,4
1/8 rdr / 50 öre	3.251.652	1.171.200	36,0
1/16 rdr / 25 öre	3.181.925	2.042.400	64,2
1/32 rdr	153.100	19.800	13,0
10 öre	911.172	375.600	41,3
Summa	49.759.499	8.103.100	16,3
Bronsmynt			
5,2,1,½ öre	753.779	408.900	54,2

inköptes från Salagruvan detta år. Som framgår av *tabell 1* härintill, så köptes därefter gamla silvermynt under nästan varje år som prägling i denna metall bedrevs, fram till och med 1890. Därefter återfinns vi endast en mindre post, inköpt år 1896.

Smältböckerna är ej särskilt de-

taljerade i sina redogörelser för vad för slags mynt som gick i grytorna. Oftast talas bara om "14-lödigt" och "12-lödigt" mynt eller "specier". Ett undantag utgör smältningarna nr 6 och 7 år 1890, då en mängd av Gustav III:s och Gustav IV Adolfs mynt måste ha återanvänts. Då smältes

nämligen, förutom "hela specier", även 2/3, 1/3, 1/6, 1/12 och 1/24 riksdalrar.

En i Myntverkets arkiv bevarad beräkning av mängden indragna silvermynt efter 1830 och 1855 års myntordningar, dvs i riksdaler specie samt i riksmynsträkning, har använts vid upprättandet av *tabell 3*. Den är intressant såtillvida att den överraskande nog visar att de mindre valörerna inväxlats av allmänheten i mycket större omfattning än de större. Totalt innebär det att av den utelöpande myntstocken av 1830 års och senare mynt endast indragits 16,3% av det totala värdet om knappt 50 miljoner kronor. Resten antogs vara "till större delen exporterad eller förlorad mynt".

Mängden silvermynt som präglats före 1830 och indragits per den 31/12 1884 var ännu mer blygsam; nominalvärdet (omräknat i kronor, varvid 1 rdr = 4 kr) var endast 486.000 kr. Det var med andra ord en och annan 1700-talsrikdaler som fick fortsätta att göra tjänst i ny skepnad, vilket ju är värt att minnas när vi ser en ful och sliten Oscars-krona.

Bengt Hemmingsson

Källor

Bihang till riksdagens protokoll vid lagtima riksdagen i Stockholm år 1875. Första samlingen, 2:a avd., 1:a bandet. Motion nr. 26 i FK (A. O. Wallenberg).

Myntkonvention mellan Sverige och Danmark 27/5 1873 (Svensk författningssamling/SFS nr 36).

Myntlag 30/5 1873 (SFS nr 31).

Kungörelser om indragning av äldre kopparskiljemynt 5/11 1875 och 12/10 1881 (SFS nr 87 resp. 53).

Myntverkets arkiv (i Riksarkivet): Koncept till myntdirektörens berättelser 1876-98 (vol. B5: 4 och 7); konceptbok 1877-83 (vol. B5:9), räkning med Riksbanken för gammalt brons- och kopparmynt 1877-1914 (vol. Fe:26) samt smältböcker 1878-96 (vol. Fk: 55-56).

Nya sedlar

Ny £5-sedel i England

Det har utkommit en ny £5-sedel i England. Utgivningsdagen var 21 maj 2002. Framsidan visar drottning Elisabet II. Sedelns storlek är 135x70 mm. Färgen på framsidan är grå, ljusgrön och på baksidan grå, grön, brun och röd. Vattenmärket visar drottningens porträtt. Microtext: på framsidan nedst till höger finns siffran "5" och ordet "FIVE".

Ett hologram på framsidan i vänstra

delen visar "5" och en bild av Britannia som skiftar färg vid vinkling av sedeln. En streckad metalltråd syns vertikalt på baksidan. Sedd mot ljuset blir linjen heldragen. Vid UV-belysning framträder på framsidan i nedre vänstra delen siffran "5" i grönt och rött. En del av sedelns text har på framsidan ett lätt upphöjt tryck.

På sedelns baksida finns bl a ett porträtt över Elizabeth Fry (1780-1845). Hon var en brittisk kväkare och förkämpe för en förbättrad fångvård. Hon bildade 1817 en förening i London för reformering av de brittiska fängelserna.

IW

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppge samlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel och fax 046-14 43 69
e-post: siv-gunnar@swipnet.se

Svenska och skandinaviska mynt
och sedlar.

Stor sortering av utländska
jubileumsmynt, årsset samt småmynt.
Euro-utgåvor, polletter och medaljer.

Prislistor gratis.

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

INTERNETADRESS:
<http://www.nmh-mynt.a.se>

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
TEL 08-411 08 07

Medalj som minner om slaget vid Leipzig 1813

Ur de omvälvningar av det europeiska statssystemet som napoleonkrigen medförde utgick det svenska riket i ny och förändrad gestalt. De sista resterna av det gamla svenska rikets utanverk bortföll genom förlusten av Finland 1809 (allra sist försvann Pommern 1814). Nu återstod endast det egentliga Sverige. Men Sveriges önskan att fortfarande agera i internationella sammanhang hade inte försvunnit.

År 1813 var Frankrike fortfarande ett hot för de nordeuropeiska staterna. Befrielsekriget mot Frankrike inleds i Preussen under ledning av kung Fredrik Vilhelm III. Ett viktigt steg var traktaten i Kalisch mellan Ryssland och Preussen mot Frankrike. Till koalitionen anslöt sig Storbritannien, Österrike och Sverige. Kronprins Karl Johan lovade att Sverige skulle delta med trupper mot Napoleon. Han anlände själv till hären i Pommern i maj 1813.

I oktober 1813 tillfogade en kombinerad rysk – preussisk – österrikisk – svensk armé Napoleon ett svidande nederlag vid Leipzig. Detta slag kallades *die Völkerschlacht*. Drygt 100.000 soldater stupade eller sårades under slaget (svenskarna, vilka Karl Johan sparade i själva slaget, förlorade endast 310 man).

Ett så blodigt och avgörande slag som det som utkämpades vid Leipzig 16-19 oktober påverkade starkt människorna i norra Tyskland. Mas-

sor av berättelser om händelseförloppet spreds från man till man. Fantasin hos människorna kom i rörelse. Folk sökte sig till kyrkan för att få tröst och hopp. Tidningar och böcker skildrade striden. Minnesföremål tillverkades till en souvenirjagande allmänhet. Flera sådana föremål i medaljens form finns i Kungl. Myntkabinettets samlingar. I denna artikel presenteras en sådan.

Någon i Preussen har tillverkat en medalj som anspelar på det preussiska järnkorset som instiftades 10 mars 1813. Medaljen har kommit till Kungl. Myntkabinettet genom greve Ehrensvärds samling.

Medaljen har formen av ett kors av järn med vidfästade två ovala och fyra runda präglade silverplåtar. De ovala finns på korsets mitt, en på vardera sidan. De runda är vikta över korsarmarnas ändar och ytterst sluttande, den övre med en liten ögla och de övriga tre med var sin rund

knopp. Medaljen mäter 38 x 38 mm.

Texten på åtsidans korsarmar lyder: RU:(ssland), OE:(sterreich), PR:(eussen) och SC:(hweden). På mittplåten finns texten: HEIL DEN.

Texten på frånsidans korsarmar lyder: 16., 17., 18. och 19. På mittplåten står texten: OCT:1813.

Kompositionen är alltså en hyllning till Ryssland, Österrike, Preussen och Sverige som tillsammans vunnit över de förskräckliga fransmännen 16-19 oktober 1813. För övrigt är medaljen helt anonym. Någon konstnärssignatur finns inte. Vi vet inte heller i vilken stad som medaljen tillverkats. Gissningsvis finns det fler exemplar av medaljen.

Litteratur

Hyckert, B.E., Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar. *Numismatiska Meddelanden XIII*, Stockholm 1892, s. 40.

JW

Foto: Jan Eve Olsson, RAÄ. Skala 1:1.

**Kungl.
Myntkabinettets
butik**

Slottsbacken 6

**Säljer Jubileumsmynten
Stockholm
750 år**

Pris

Guldmyntet 2 500 kr

Silvermyntet 250 kr

tel. 08-5195 5304

Ur min samling säljes:

SVERIGE

1/2M 1541 SM188 1+	3650
Rd 1611/0 1/1a1+	6600
4M 1604 1+	3700
2/3 Rd 1660 1/gl	3000
1/3 Rd 1660 1+	3000
2 Ö SM 1748 01	500
2 Ö SM 1755 m.p. 1	400
Rd 1805 (1+01)	2000
1/2 sk 1802 AV.010	550
1/4 sk 1817 1+01	750
Rd JUB 1821 obet pir 01/0	4500

1 sk 1832 kh (1+)	1350
1/6 sk 1832 mantel o. pärlband röd oc	1450
2 sk 1837 010	1800
4 sk 1849 n01	900
4 sk 1855 lit.BANCO 010	3000
4 Rd Rm 1857 01/0	4750
4 Rd Rm 1869 010	3900
1 Rd Rm 1867 010	2500
2 kr 1890 01	4000
2 kr 1900 oc(9/10)	4500
1 Rd Rm 1873 obetydlig	
2 mm repa 1+	4200

1 kr 1884 010	4500
1 kr 1890 oc(9/10)	4400
5 Ö 1877 prakt 0	4600
2 Ö 1876/5 0	3200
2 kr 45 G up 1+/01	300
ROMERSKA MYNT	
Julius Caesar. Denar	
Sear 305 1+01	3200
Nero.As Sear 589 (1a1+)	875
BELGIUM	
5c 1859 KM 5.1 oc	500
BULGARIA	
5 leva 1885 01/0	1600

KIAU CHAU	
5 cent 09 oc	1600
CZECHOSLOVAKIA	
3 heller 62 oc	2800
DANMARK	
Rd Sp 1846 1+	1200
10 öre 25 oc	300
FINLAND	
2M 1865 spegel 0	2200
FRANCE	
5 fr 52 KM888bl 0	2250

GERMANY EAST	
Leibniz 20M 66 oc	2000
ITALY 2L 47 oc	4750
POLAND. Sigismund Taler 1627 1+	2500
RUSSIA 1/4k 16 oc	2750
TANNU TUVU 1k 31 01	750
USA Indian-c 09S 1+	3500
NORGE 24 sk 1845 oc praktex.	4000
2 kr 1890 n01/0	3750
5 öre 45 1a1+	1500

GRATIS PRISLISTA

KJELL PETTERSSON TEGELBRUKSVÄGEN 24. SE-723 48 VÄSTERÅS. TFN o. FAX 021-80 35 57

Pro Memorias belöningsmedalj

Pro Memoria är Riksarkivets och Krigsarkivets vänförening och in-
stituterades 1993 (då Riksarkivet firade
375-årsjubileum). Dess verksamhet
kan följas i *Årsbok för Riksarkivet
och Landsarkiven*. Styrelsen inrät-
tade år 2000 en belöning för med-
lemmar som gjort särskilda insatser
för föreningen. Riktlinjerna faststäl-
des enligt följande (Årsbok 2001, s
289f):

Benämning: Pro Memorias pris.

Ändamål: Pris utdelas efter styrel-
sens beslut till fysisk eller juridisk
person som i särskilt hög grad främ-
jat verksamheten vid Riksarkivet el-
ler Krigsarkivet. Priset skall utgöras
av särskild för ändamålet framställd
medalj. Utdelning skall ske högst en
gång per år vid i första hand årsmöte
eller om så befinns lämpligt vid höst-
möte.

Medaljen formgavs av Riksarkivets
heraldiske konstnär Vladimir Sager-
lund i samarbete med statsheraldik-
ern Henrik Klackenborg och slås
sedan 2001 av AB Sporrang i för-
gylld brons i 8:e storleken (31 mm).
Den är försedd med ögla och bärs i
35 mm brett, mörkblått band med två
gula ränder. 50 exemplar har fram-
ställts. Ett har överlämnats som gåva
till Kungl. Myntkabinettet.

Den första som tilldelats medaljen
var föreningen förre ordförande och
numera hedersledamot, tidigare Riks-
dagens talman Ingegerd Troedsson,
Grillby. Det skedde vid årsmötet 16
maj 2001.

Åtsida: PRO MEMORIA motsols
nedtill längs kanten; i mitten Riksar-
kivets emblem, bokstäverna RA i
ligatur över vilka tre kronor, ställda
två över en.

Foto: Jan Eve Olsson.

Frånsida: Till v utmed kanten en
lagerkvist, i den övre halvan arkiv-
volym, en liggande på konvolut,
två stående, emellan dem ett sigille-
rat, hoprullat medeltidsdiplom. Ned-
re halvan avsedd för gravering av den
belönades namn.

Rand: Tillverkarens stämpel. LLt

Frågespalten

3 flitter 1621. Foto Sten A. Ivarsson.

Pollett 1621?

Fråga:

Jag undrar var denna pollett är sla-
gen: III FLIT JERN 1621.

Sten A. Ivarsson

Svar:

Frågeställaren skriver också att han
inte visste att svenska brukspolletter
slogs så tidigt som 1621. Så var det
inte heller. Objektet som här presen-
teras är inte någon pollett. Det är
dessutom inte från Sverige, utan det
är ett tyskt mynt från år 1621 utgivet
under Friedrich Ulrich som regera-
de 1613-1634 i Braunschweig-Wol-
fenbüttel. Valören är 3 flittern (1 flit-
ter = 1/2 pfennig). Diametern är ca
17 mm.

På åtsidan avbildas en Braunsch-
weigs hjälm med en häst i den övre
delen. På frånsidan ses III / FLIT /
TERN / 1621 i fyra rader med stjär-
nor på ömse sidor. Se *World Coins
1601-1700*, 1996, s. 393, nr 258.

Myntet präglades i mitten av en
tidsperiod i Tyskland som ibland
kallas Kipper- och Wippertiden, ca
1618-1623, då man fuskade med
ädelmetallinnehållet i mynten.

Flittermyntet slogs i valörerna 2,
3, 4 och 6 flitter.

Torbjörn Sundquist

MYNTKROGEN

LUNCHER – MIDDAGAR – FESTER

Slottsbacken 6, Gamla stan

Tel. 08-10 45 90 – Fax 08-22 43 90

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96

Box 19507

S-104 32 Stockholm 19

T-Rådmansgatan (uppgång Handelshögskolan)

+ fax 08-673 34 23

*Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar,
militaria och nålmarken, medaljer*

Öppet: vard. 11-17, fred. 11-15, lörd. 11-14

Nola Myntklubb jubilerar

En fredag kväll i november 1982 träffades ett femtontal myntintresserade i Örnsköldsvik med syftet att bilda en myntklubb. De närvarande personerna nedtecknade raskt några lämpliga stadgar, valde en interimstyrelse, och sedan följde en lång diskussion kring namnvalet. Detta blev startpunkten till föreningen Nola Myntklubb, som sedan dess varit mycket aktiv och fortfarande anordnar nio medlemsträffar per år.

I dag ligger medlemsantalet kring 40, en siffra som länge varit stabil och som visar att en förening inte behöver vara speciellt stor eller ligga nära storkommunerna för att vara livskraftig och bestående. Under åren har såväl styrelsen som medlemmarna varit klubben trogen, med liten omsättning på personnivå. Valet av lokal har varierat men sedan ett tiotal år sker träffarna i museets studierum, varje gång med ett drygt tjugotal engagerade personer på plats. Under träffarna varvas internauktioner med korta föreläsningar, kvalitetsbedömningar och diskussioner kring medhavda mynt. Ibland anordnas även utflykter till mässor och arkeologiska utgrävningar. Under åren har också föreningen byggt upp en ganska omfattande litteratursamling.

Bland de något större insatser som föreningen gjort, var utgivningen av ett lokalmynt när Örnsköldsviks kommun firade 100 år (1994), och sedan utgivningen av ett annat lokalmynt vid invigningen av Höga kusten-bron (1997). De första intäkterna användes till att inköpa personmedaljen över Pehr Abraham Örnsköld, det enda kända exemplaret i guld. Detta överlämnades sedan under högtidliga former till kommunstyrelsen under jubileumsåret.

Inför myntföreningens 20-årsjubileum har föreningens medlemmar valt att anordna en treveckors myntutställning i museets utställningshall. Under jubileumsutställningen visar klubbens medlemmar sina egna mynt och sedlar och hur objekts historia återspeglas under respektive tidsperiod.

Mynt och sedlar förevisas i ett tiotal montrar och skärmar med förklarande texter och bilder. Det material som arbetsgrupperna arbetat fram under ett halvår täcker tidsmässigt från "Krösus till Euro". Olika teman behandlar bland annat annorlunda betalningsmedel, plåtmynt, hur man kan lägga upp en samling, antiken, bibliska mynt och sedlar.

Underlag till myntklubbens affisch. Foto förf.

Örnsköldsviks museum. Foto förf.

Utställningen pågår tiden 24 september – 13 oktober, eftermiddagar, alla dagar utom måndagar. Under varje öppettid finns ett par av föreningens medlemmar närvarande för att kunna informera besökarna. Utställningen vänder sig till alla åldrar men hoppas i synnerhet kunna nå skolklasser i kommunen. Närliggande myntföreningar blir speciellt inbjudna och under den avslutande söndagen hålls en kvalitetsauktion med cirka 200 utrop.

Stig-Axel Ericsson,
sekreterare

Kungl. Myntkabinettet Slottsbacken 6

Vitterhetsakademiens biblioteks
numismatiska boksamling

Torsdagar kl. 13 - 16

Bibliotekarie Carina Bergman
tel. 08 - 5195 5323

Auktioner

Oktober:

21-23 Zürich, Leu

30-31 Frankfurt, Busso Peus Nachf.

Mässor

November:

30 Myntets dag på KMK, 09:30-15:30.

Mer info. i nästa nummer.

*Du som önskar
tillkännage
kommande auktioner
eller mässor
i auktionskalendern,
kontakta
Frédéric Elfver.
Se redaktionsrutan!*

Föreningar

Myntklubben Skilling Banco

6/10 Antik- och Samlarmässa i Cupolen, Linköping, 10.00-15-30. Entré 25 kr. Samlarklubben Hans Brask arrangerar.

10/10 Per-Göran Carlsson: *Svenska myntförordningar – tillkomst, användning och samlande.*

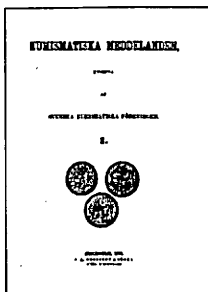
14/11 Lagge Ekström: *Stockholms skillingar 1802-1805 och andra roliga kopparmynt.*

12/12 Diskussionsafton. Tag med något numismatiskt objekt som du vill ta upp till diskussion eller har något att berätta om. Efter mötet åter till julbord.

Möteslokal: ABF (Sparbankshuset), Snickareg. 20, Linköping, konferensrum Tallen, plan 3, kl. 18.30-22.00.

Hemsida:
www.teboden.e.se/mksb

INTERNATIONELLA AUKTIONER

Auktion 23 november
med bla äldre litteratur
Inlämningar mottages tom 15 okt.

**Gratis
värdering
Inköp**

Mynt, Sedlar, Frimärken
Brev, Vykort, Aktiebrev
Handskrifter m.m.

08-678 32 17

FAX 08-678 19 39

MYNTKOMPANIET

Lilla Nygatan 20
111 28 STOCKHOLM

KVALITETS- AUKTIONER

två gånger
per år

**AHLSTRÖMS
MYNTAUKTIONER AB**

Rådmansgatan 21

Box 26033 100 41 STOCKHOLM

TEL: 08-10 10 10 0709-10 11 11

FAX: 08-678 77 77

Större samling
svensk medeltid
och
numismatisk litteratur
säljes

Bengt Ohlin

070 - 794 09 70

Köpes

Pommern:

1/6 Taler 1689 SB143

1/6 - 1758 SB249a

1/6 - 1759 SB250a

1/6 - 1759 SB250b

1/6 - 1761 SB252e

3 Pfennig 1806 SB268

Wismar:

3 Pfennig 1715-1799

SB71 - SB96a

3 - 1799 SB96b

(Avslag i silver)

Norge: 1 Skilling Species 1824-1834

Sten-Olof Andersson

Smålandsvägen 20, 611 56 NYKÖPING

Tele: 0155/269616 (18-23.00)

E-mail: skilling.s-oa@telia.com

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmärken

Öppettider

Vardagar 10.00 - 18.00

Lördagar 10.00 - 14.00

Regeringsgatan 6

111 53 Stockholm

Tel. 08-411 50 81

Fax. 08-411 52 23

Strandbergs Mynt & Aktiesamlaren AB

köper och säljer

Mynt, sedlar, ordnar, medaljer, aktiebrev
äldre handlingar m.m.
charta sigillata, fornsaker m.m.

Se vår hemsida

www.aktiesamlaren-bjb.se

Arsenalsgatan 6, Box 7377, 103 91 Stockholm

Tel: 08-611 01 10, Fax: 08-611 32 95

NYA TIDER STUNDAR!

Vi har från och med oktober till och med april
månad även öppet **LÖRDAGAR**.

*Alla gamla som nya kunder önskas Välkomna
under följande tider:*

**VARDAGAR 9:30 - 18, LÖRDAGAR 11-14,
FREDAGAR 9:30 - 17.**

Välkomna! *Hans Hirsch Ulf Nordlind*

ULF NORDLINDS MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46 • Box 5132 • 102 43 Stockholm
Tel. 08-662 62 61 • Fax 08-661 62 13 • www.nordlindsmynt.se

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 20 företag i tio
olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och
utöka sina tjänster.

B. Ahlström Mynthandel AB
Rådmansgatan 21
Box 26033, 100 41 STOCKHOLM
Tel. 08-10 10 10, Fax 08-678 77 77

Antikboden
Kyrkogatan 2, 222 22 LUND
Tel. 046-12 99 00

Dala Mynt- och frimärkshandel
Box 5031, 791 05 FALUN
Tel. 023-142 50

Karlskrona Mynthandel
Hantverkaregatan 11, 371 35 KARLSKRONA
Tel. 0455-813 73

Kronans Mynt
Västra Hamngatan 6, 411 17 GÖTEBORG
Tel. 031-13 55 81

Rune Larssons Mynthandel
Stora Brogatan 14, Box 98, 503 06 BORÅS
Tel. 033-41 03 15

Lunds Mynthandel
Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel./fax 046-14 43 69

**AB Malmö Mynthandel &
Vykortsantikvariat**
Sven Gunnar Sandberg
Kalendegatan 9, 211 35 MALMÖ
Tel. 040-611 65 44

Myntinvest Corona
Östra Storgatan 20, 611 34 NYKÖPING
Tel./fax 0155-28 63 25

Mynt & Medaljer
Sveavägen 96
Box 195 07, 104 32 STOCKHOLM
Tel./fax 08-673 34 23

Myntsamlarnas Postorder
Prästkragevägen 4 B, 245 63 HJÄRRUP
Tel. 040-46 11 40

Ulf Nordlinds Mynthandel AB
Karlavägen 46
Box 5132, 102 43 STOCKHOLM
Tel. 08-662 62 61, Fax 08-661 62 13

Norråtlje Mynt AB
Nils Ferlins gränd 1
Box 4, 761 21 NORRÅTLJE
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

Pecunia HB
Farinvägen 8, 245 33 STAFFANSTORP
Tel. 046-25 21 19

J. Pedersen Mynthandel
Norra Strandgatan 30
Box 1320, 251 13 HELSINGBORG
Tel./fax 042-12 25 28

J. Pedersen Mynthandel
Skolgatan 24, 503 33 BORÅS
Tel. 033-41 24 96, Fax 033-41 87 55

Selins Mynthandel
Regeringsgatan 6, 103 27 STOCKHOLM
Tel. 08-411 50 81, Fax 08-411 52 23

Strandbergs Mynthandel
Arsenalsgatan 8 C
Box 7377, 103 91 STOCKHOLM
Tel. 08-611 01 10, Fax 08-611 32 95

Tamco Numismatics
Box 6235, 102 35 STOCKHOLM
Tel./fax 08-650 0342

Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3, 411 39 GÖTEBORG
Tel./fax 031-20 81 11

Håkan Westerlund Mynthandel
Vasagatan 42, 111 20 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07, Fax 08-21 21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 19 507, 104 32 Stockholm, Tel. 08-673 34 23, Fax 08-673 34 23